

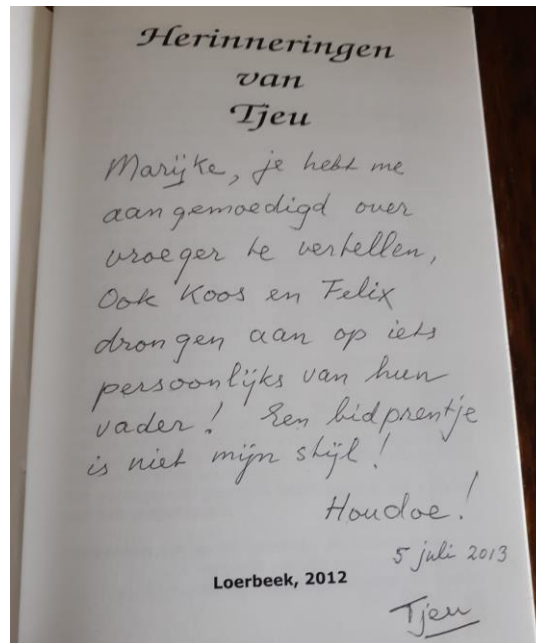

Herinneringen van Tjeu Gloudemans

Voorwoord

De navolgende jeugdherinneringen van onze vader – Tjeu Gloudemans - komen uit een boekje die hij zijn zonen eind december 2011 gaf. Hoe lang hij er indertijd voor nodig had om het te schrijven weten we niet precies. We kunnen het hem dit helaas niet meer vragen: hij overleed op 14 februari 2016.

In het boekje dat hij aan zijn vriendin en levensgezel Marijke indertijd overhandigde, schreef hij dit voorwoord:

De bijna filmische beschrijving van de jeugdherinneringen van onze vader zijn misschien ook interessant voor diegenen die hem niet heb gekend maar wel iets hebben met de Archipelbuurt, Den Haag en de oorlogsjaren. Het schetst – voor ons althans – een goed beeld van hoe het leven in die oorlogsjaren werd geleefd.

Last but not least is dit tijdsdocument ook een verklaring over hoe onze vader was: hoe zijn jeugd jaren een stempel hebben gedrukt op zijn persoonlijkheid, doen en laten en hoe hij in het leven stond. Ja, het leven wordt voorwaarts geleefd en pas achterwaarts begrepen.

Felix en Koos Gloudemans

INLEIDING

Op 15 april 1932 ben ik geboren in Den Haag, waar ik tot 1960 gewoond heb bij mijn ouders in de Archipelbuurt. De eerste jaren in de Malakkastraat, later in de Celebesstraat, vanaf de tweede helft 1940 in de Riouwstraat en ten slotte, zei mijn vader, in een graf op de Kerkhoflaan. Het laatste werd niet mijn bestemming, omdat ik eind 1959 naar het oosten van ons land geëmigreerd ben. Mijn vader en moeder liggen er wel. Vaak heb ik op het punt gestaan, mijn belevissen van toen op te schrijven. Mijn zonen drongen er op aan. Ik kon er niet toe komen. Ik had het oorlogsboek gesloten en dat was voor mij erg moeilijk geweest want ik kan slecht vergeten. Verder vond ik dat er genoeg over de bezetting geschreven was en dat mijn persoonlijke belevissen er niet toe deden. Ook het kunnen aangeven van de juiste plaats en vooral de tijd van handeling werd voor mij, inmiddels ouder geworden, een probleem. Karel – een goede vriend van mij, oud-collega en Hagenaar – bracht mij uiteindelijk op andere gedachten. Nu ik - het is 2011 - in het rustige vaarwater van de oude dag ben weggezakt, kan ik mijn bedenkingen wel vergeten en een poging doen om die turbulente jeugdperiode op schrift te zetten. Het is een periode die mij voor het leven gevormd heeft.

HOE HET BEGON

In de vroege morgen van 10 mei 1940, het zal ongeveer 05.00 uur geweest zijn, trilde het huis in de Celebesstraat in een orkaan van laag overvliegende bommenwerpers. Grote schrik. Wij kropen weg in de keuken. Het was een gebulder van enkele minuten. Daarna doodse stilte. Mijn ouders spraken van oorlog. Na een uurtje ging ik schoorvoetend naar mijn kabinetje. Daar sliep ik ook toen meneer pastoor eens kwam informeren of er geen gezinsuitbreiding kwam. Pa werd toen wat onhebbelijk en sleepte de geestelijke naar mijn bedje en zei: "Daar ligt al een werkeloze". Mijn vader is weinig in de kerk geweest.

Er werden die eerste dagen boven de stad enkele luchtgevechten geleverd. Toen ik met mijn stepje over de stoep reed, zag ik hoog in lucht vurige puntjes tussen de vliegtuigen. Mijn moeder was destijds nog onervaren en ik mocht op straat spelen. Je moest haar later eens meemaken als ik stiekem naar buiten sloop. Dat stepje overigens had harde, massieve banden. Ik vond het maar niks want Fransje van de schilder had luchtbanden. "Zeur niet" zei Ma, "Die man is rijk". Pa verdient 30 gulden per week. Dat is 5 gulden meer dan de meesten van ons". Mijn vader was in die dagen kelner in het beroemde Hotel Des Indes aan het Voorhout. Hij zou het daar nog ver brengen.

Op de eerste dag van de oorlog werd de eigenaar-directeur van het hotel, meneer Reij, met zijn gezin op de vlucht naar Hoek van Holland in zijn auto doodgeschoten. Zoals velen wilde hij met een boot naar Engeland ontkomen. Na de oorlog kwam zijn zoon die dit wel gelukt was, terug naar ons land. Hij was piloot bij de Engelse luchtmacht geweest. Bij Ockenburg en Ypenburg werd toen zwaar gevochten. Open vrachtwagens

met Duitse gevangenen, gewonden op bebloede matrassen, reden door onze straat op weg naar, zoals later bleek, de grote paardenstallen van de mareschausee naast de Oude Alexanderkazerne, de legerplaats van deze garde. Op de tweede etage van ons huis achter het raam en bij het spionnetje (een raamspiegel om de straat te kunnen overzien) zat ik urenlang geboeid te kijken. Ik was toen acht jaar. Het was mijn plekje daar. Gewoonlijk zat ik er op mijn moeder te wachten die boodschappen was gaan doen. Ik zag haar dan in de verte terugkomen met een volle tas. Daarin zat het begeerde Kleuterblaadje dat voor een paar cent bij de kruidenier Simon de Wit te koop was. Na enkele dagen kwamen er minder transporten langs. De strijd was gestreden. Buren hadden rookwolken boven Rotterdam gezien. Vluchtelingen kwamen onze kant op. Verklede Duitsers werden aangehouden en moesten de woorden “Scheveningse beschuitjes” uitspreken.

Het werd zondag. Ma en ik gingen vroeg naar de kerk in de Parkstraat en kwamen langs de paardenstallen op de hoek van de Borneostraat tegenover de kazerne. Voor de gesloten deuren stond een post onder geweer te kleumen. “Ik moet er een paar honderd bewaken”, zei de soldaat. “Is dat niet gevaarlijk?”, vroeg mijn moeder. “Bid maar een schietgebedje”, was het lakonieke antwoord. Dezelfde week mocht ik weer op straat spelen. Van oudere vriendjes had ik gehoord dat de deuren van de stallen open waren en dat de soldaat weg was. Mijn nieuwsgierigheid was gewekt en na enige aarzeling stond ik met een paar kornuiten voor de gapende poorten. Ze gaven toegang gaven tot een onmetelijke donkere ruimte, volgepakt met een dikke laag stro. De gevangenen waren verdwenen. Voorzichtig gingen we naar binnen, weldra gewikkeld in een woest strogevecht. Vanaf een verhoging buitelden we naar beneden voor een zachte landing. Dikke pret! Nader onderzoek leverde een paar boterhammen met honing op en een prachtig glimmend pistool in een glanzend lichtbruin foudraal. Ik vond het toen nodig om met mijn buit te verdwijnen. Plots stond er een grote man in donkere kleding voor me en zei zacht: “Geef maar hier manneke, dat is niets voor jou”. Ik droomde nog wel eens van dit prachtige speelgoed dat mij werd afgenomen. Ik wist toen nog niet dat mijn liefde voor wapens later ten volle bevredigd zou worden.

HET NIEUWE NORMAAL

De maanden van dat jaar 1940 gingen voorbij. Schijnbaar voor mij zonder spectaculaire gebeurtenissen. Maar de wereld stond in vuur en vlam. Duizenden en nog eens duizenden sneuvelden of werden vermoord, maar in de Archipelbuurt hernam het leven weer zijn oude gang. Ik leidde mijn eigen tevreden leventje. Nooit heb ik mijn ouders toen over de ramp die zich voltrok, horen praten. Dit om de eenvoudige reden dat mijn vader slechts thuis kwam als ik naar school was of wanneer ik al lang in bed lag. Ook bespaarde mijn moeder mij hartverscheurend nieuws. Mijn onwetendheid over achtergronden en verloop van de tweede wereldoorlog heb ik later ingehaald. De boeken, video's en dvd's die ik in de loop der tijd heb verzameld geef ik door aan de volgende generatie.

In de nieuwe geschiedenis was ik een onwetende tot op middelbare leeftijd, want het lesprogramma van het gymnasium dat ik heb bezocht, reikte slechts tot aan de eeuwwisseling. Na die tijd werd er in de les maar wat aangerommeld, want we moesten klaargestoomd worden voor het eindexamen. Het diploma behelsde niet enige kennis omtrent twee eigentijdse wereldoorlogen. Zelfs de holocaust kwam op school niet aan de orde. Langzamerhand ontsnapte ik uit de kleine wereld van de ouderlijke tweede-etagewoning. Ik mocht alléén naar school en af en toe boodschappen doen. Ik kreeg ook vriendjes met wie ik veel optrok. Van de bezetters was weinig te zien. Wel werden er steeds meer hakenkruisvlaggen uitgehangen. “Daar wonen N.S.B.-ers”, zei mijn moeder. “Je mag met die kinderen daar niet omgaan”. Daarmee had ik geen moeite want twee van die landverradertjes, Oscar en Harold, hadden gore snotneuzen. Mijn voornaamste bezigheid was elke dag naar de mis en daarna naar school gaan. Ik ging graag naar school. Er was van alles te beleven dat niets met leren te maken had. Mijn meesters heb ik tot wanhoop gedreven en de eerste twee jaren had ik steevast het cijfer 3 of 4 voor gedrag of vlijt. Mijn goede broeder Eberhart van de eerste klas, die de mooiste tekeningen voor mij maakte die ik mee naar huis mocht nemen, moet ik hiervoor nog bedanken.

Na school ging het feest verder. Eerst thuis afmelden en daarna de hort op. Met Jan Beneken, de zoon van de bakker, was iedereen bevriend. In zijn gezelschap bezochten wij de bakkerij in de Sumatrastraat en vulden daar onze zakken met krenten, rozijnen en sukade. Daarna langs groentenboer Leeuwenstijn peentjes jatten die in die tijd nog op de stoep stonden. Een paar jaar later wachtte ik daar uren in een lange rij hongerlijders voor een bosje worteltjes per persoon. De eigenlijke Hongerwinter moest echter nog komen. Toen was er niets te koop. Alleen zwart, voor kapitalen. Op een dag werd de buurt opgeschrikt door het geluid van gewerschoten. Dat waaide over vanaf het Alexanderveld vóór de oude Kazerne. Daar lag een ongeveer 5 hectare grote zandvlakte, waar vóór de oorlog paarden en manschappen van de marechaussee getraind werden. In de dertiger jaren werden er, zei men, ook militaire oefeningen gehouden. De bevolking mocht tot algemeen vermaak toekijken: manschappen in tijgersluipgang, begeleid door het geknetter van een machinegeweer. Dit was een omgedraaide fiets, aangezwengeld door de trappers en met een stuk karton tussen de spaken van het achterwiel: klepper-de klep. Wat zijn onze soldaten destijds belazerd.

Er werd die ochtend zonder tussenpozen geschoten. Nieuwsgierigen werden door een dreigende, gehelmde figuur tegengehouden. Hij droeg een zilveren hangbord aan een ketting om zijn nek en zwaaide woest met een spiegelei zoals de conducteurs op het station. Dit was een Oberfeldwebel van de militaire politie hoorde ik later. Het veld was nu een echte schietbaan geworden. 's Middags, toen de schutters vertrokken waren, zocht ik er patroonhulzen van glanzend koper. Vijf ervan pasten in een smal metalen houdertje; weldra een gewild ruilobject voor echte jongens. Op weg naar huis, de hulzen

brandden in mijn zak, keek ik niet uit en knalde met mijn hoofd tegen een lantaarnpaal. In het bezit van mijn oorlogsbuit was ik het bloed en de pijn snel vergeten. Mijn moeder was in tranen en vroeg zich af wat ze toch met haar product beginnen moest. Dat wisten ze op straat ook niet. Ik zag er allesbehalve aantrekkelijk uit en een beetje zielig. Brilletje, kort broekje gemaakt van opa's gestreepte zondagsbroek; kromme beentjes en scheve voetjes van de "Engelse ziekte"; hoge schoenen met steunzolen; het geheel omkleed met een vaalbruin overjasje. Mijn tegenstanders op straat dachten met een zacht eetje te doen te hebben, maar dropen al gauw beschadigd af. Hun moeders kwamen dan thuis bij Ma hun beklag doen.

Ondanks deze beslommeringen was ik toch een tevreden mens. Urenlang kon ik spelen met een overvolle knopendoos die generaties lang was doorgegeven aan het nageslacht: mijn juwelenkist. Daarna, wat groter geworden, construeerde ik eindeloos gewaagde en onmogelijke bouwsels met de meccanodoos. In bed had ik een kleine bruine beer. Ik heb er nu nog een. Ze is niet bruin, wel gerimpeld en grijs: mijn lief Marijke. Het bruine beertje lag naast mij in bed als Ma mij voorlas vóór het slapen gaan. Haar favoriete boek was "De kleine Lord", een lullig verhaal over een welgesteld Engels jongetje. Nee, dan het sprookje over het lelijke eendje dat uitgroeide tot een trotse en machtige zwaan. Zou het met mij net zo gaan? Voordat Ma de deur uitging en de lamp in de slaapkamer uitdeed, zei ze nog: "Op je zijtje liggen en je handen boven de dekens". Dat had meneer pastoor tegen haar gezegd.

In de herfst van 1940 verhuisden wij naar de Riouwstraat 111A, op de hoek van het Bankplein. Voor het huis had Pa een schappelijke prijs betaald. Huizen waren in de crisistijd niet veel meer waard. Overal hingen uithangborden met "te koop" erop. In de Celebesstraat was Pa op een mooie dag komen aanlopen met een enorme bos rozen. Ma zag hem in het spionnetje en riep "Oh, hij heeft het gekocht!". Ik kreeg de indruk dat zij weinig invloed op de aankoop had gehad. Vrouwen werden in die jaren niet altijd bij belangrijke beslissingen betrokken. Het nieuwe huis was voor mij een ongelofelijke verrijking. Ik kreeg een grote kamer met uitschuifbare ramen aan de straatkant. Er was een wastafel, niet om te wassen - want dat deed ik liever in de warme keuken beneden - maar om te plassen. Dan hoefde ik niet de gang op. En dat terwijl wij op iedere etage over een w.c. beschikten. Heel belangrijk was ook de ruimte om op de vloer te spelen. Je hoefde niet altijd de boel op te ruimen. Zo kon een spel van grotere afmetingen met huisjes, garages, autootjes en soldaatjes wel een week duren. Het aantal vriendjes die bij mij kwamen spelen, groeide. Bezoeken over en weer werden normaal. We kregen nu ook een tuin met achterin een klein houten schuurtje. Het was getimmerd tegen de hoge stenen schutting die ons scheidde van drie verschillende burens. In het hok kwam het nieuwe tuingereedschap van Pa. Mijn hengeltjes stonden er ook: twee bamboe stokken met een draad waaraan weer een kromme speld gebonden was als vishaak. Aan de speld prikte ik een balletje zilverpapier en dan op pad naar de Kazernesloot om op

stekelbaarsjes te vissen. Die deed ik in een jampot met water die dan een paar dagen op een vensterbank stond. Mijn moeder gooide de lijkjes zo gauw mogelijk weg. Achter de tuinmuur had ik een echte perenboom ontdekt met heuse peren: knotsen waren het. Met verliefde blikken zag ik ze dagelijks groter worden. Voor de buurvrouw die met blote grote borsten in de zon lag te bakken, had ik nog weinig belangstelling. Op een mooie herfstdag stond ik voor dag en dauw op de brede schutting. Met een hark waaronder ik een visnet hield, rukte ik de verboden vruchten van de boom. Onze buurman klaagde later over rotjochies die over de vele schuttingen waren geklommen om zijn peren te jatten.

De Riouwstraat bood allerlei voordelen. Vlak om de hoek begon de levendige Bankastraat met een rijke variatie aan stalletjes, winkels en kroegen. En druk dat het er was. Eerst kwam de winkel van de kijkerman. Daarnaast beconcurrerden twee dameskappers elkaar. Zomers hadden zij de winkeldeur openstaan. Zwoele geparfumeerde dampen walmden naar buiten. Ook stonk het naar verschroeiide haren. In de zaak kon je de bezwete en rode koppen zien van slachtoffers onder reusachtige hoeden. Even verder had een bloemenman zijn hol. Achter in de pijpenla had hij zijn prieeltje gebouwd. Klanten zeiden dat hij daar uren zat met zijn koffie, bier en jenever. Eten deed hij niet. Om tien uur 's morgens was hij al bezopen. Als er bezoekers kwamen, schoot hij als een spin uit zijn web.

Naast de bloemenstal bevond zich het Mekka van de buurt: Maison Kelder. Bij deze banketbakker waren hazelnotentaarten te koop, een specialiteit in heel Den Haag. Mijn moeder kwam er in die dagen nog niet want de bakker was te duur. Zelf kwam ik bijna dagelijks in deze gerenommeerde zaak informeren of er koekkruimels waren. In mijn schunnige jasje wist ik het medelijden op te wekken van de aantrekkelijke verkoopsters. Tevreden verliet ik de winkel met een zakje gebakafval dat ik op een boomstam in het Delipark opat.

Om de burgerij niet te laten vergeten dat zij onderworpen was aan de bezetter, hield de Wehrmacht regelmatig marsen door de stad vanuit de Alexanderkazerne. Met een borst vol medailles en een bal met versierde speer, die hij af en toe omhoog gooide, liep vóór de muziek een indrukwekkende figuur die de leiding had. Bal en speer liet hij in zijn handen behendig ronddraaien op de maat van de muziek. Een tamboermajoor? Achter hem, tussen de eerste gelederen van zes man, reed - nog indrukwekkender - een Germaanse reus op een gitzwart paard. De ruiter was bedekt met een tijgervel en droeg een zilveren hangbord om zijn nek. Aan weerszijden van het paard hingen twee diepe pauken die hij hoog opzwaaiend kruiselings besloeg. De trommelstokken met balletjes eraan liet hij bij elke zwaai door de lucht suizen. Geroffel, trompetgeschal en marsmuziek begeleidden wel een bataljon krijgers. De langste liepen in de voorste gelederen achter de kapel. De jeugd liep met de muziek mee. Ouderen drukten zich grommend tegen de gevels. Al gauw konden wij het tempo niet meer bijhouden en

zakten af tot de staart van de stoet. Het was daar een zielige vertoning. Zwaargewapende en bepakte dwergen, gebukt onder enorme helmen, sprongen en strompelden om de aansluiting bij de tros niet te verliezen. Een afgang. Wij kinderen bleven staan. In de verte stierf het populaire marslied van het “Kleine Blümelein auf der Heide” dat Erika heette, langzaam weg; nog zacht overstemd door het gestamp van bespijkerde laarzen.

In de Archipelwijk waren er in sommige straten geheimzinnige en, wat Ma fluisterend zei, gevaarlijke hofjes. Ze wekte de indruk alsof daar kinderen levend gevild werden en later opgegeten. Nu was het om in die getto's door te dringen, wel angstaanjagend. Je moest door donkere poorten. Dan stond je in het felle licht op de binnenplaatsen met kabouterhuisjes en piepkleine tuintjes, waar mannen met ankers op hun armen de grond omharkten of op kleedjes voor de open voordeuren hun roes uitsliepen. Slonzige vrouwen gilden om hun kroost binnen te krijgen. Het Sumatrahofje was voor ons het meest in trek. In de poort daarvan bevond zich de rommelige maar boeiende handel van het water en vuurbaasje. Heel vroeger vulde hij de stoven van kerkgangers met smeulende kooltjes want kerken waren in de winter steenkoud. Later verkocht hij warm water aan vrouwen die thuis de was wilden doen. In die zaak was verder van alles te zien. De baas deed ook in antiek. Ik kon het toen nog niet weten maar het was het winkeltje van Malle Pietje. Voor dat alles kwam ik echter niet. Ik kwam met mijn zakgeld (twee en een halve cent per week) om ouwel en dropveters te kopen. Soms mocht ik voor een cent in een ton grabbelen naar opgevouwen lootjes met de prijs erop geschreven. Tot mijn woede was dat meestal “een pijp krijt” niet die kleurige lollies. Krijt konden we op school wel jatten. En dat alles terwijl ik mijn uiterste best had gedaan om met mijn hand tot de bodem van de met zaagsel gevulde grabbelton door te dringen, want daar zaten natuurlijk de grootste prijzen. Stinkerd die vent.

In het begin van mijn Riouwstraatperiode, ik was negen à tien jaar oud, werd ik opgenomen in een vaste vriendenkring. Kern van de club waren Hein Bekkers, Hans Blonk, Joost Jungerhans en Fons Kunkeler: allemaal van school. Zij hadden wel wat moeite met mijn klederdracht. Zij behoorden namelijk tot de gegoede burgerij. Hein, zoon van een internationaal bekende restaurateur van schilderijen; Hans, zoon van een gefortuneerde garagedirecteur; Joost, zoon van een chirurg. Fons vader was een succesvol advocaat voor welgestelden. Ik vond mijn gabbers wel wat braaf. Nooit heb ik enige minachting van hen ervaren. Slechts waardering voor mijn avontuurlijke invallen. De meerderheid van het gezelschap had thuis een eigen speelkamer met vrouwelijke oppas. In de huiskamer of salon mochten wij niet komen.

Met Hein trok ik het meest op. Wij knikkerden bijna elke dag om de hoek in de Bankastraat voor het pension van de gezusters Kuiken, twee heksen, die ons knikkerpotje met heet water en geel hondenpiesvergif bevuilden wanneer wij ons spelletje net begonnen waren. We hebben later wraak genomen. Hein had nog twee

oudere broers en een zusje van twaalf jaar: Diny , op wie ik in de oorlog twee jaar verliefd ben geweest. Met Hans en zijn zus Sonny Blonk bedreven Hein, Diny Bekkers en ik op straat voor ons huis allerlei sporten: voetbal, tennis tegen een blinde muur, kastie, verlossertje; noem maar op. Auto's waren er in die dagen nog nauwelijks.

Over sporten gesproken. Zeker eens in de week was de groep Bekkers, Blonk en Gloudemans in het zwembad aan de Mauritskade te vinden. Het zwembad was mij vanaf mijn vijfde jaar bekend. De huisarts had mijn moeder aangeraden, mij veel te laten zwemmen. Mijn jeugdastma zou gebaat zijn met verruiming van de borstkast. Dus zwemlessen van badmeester Visser, een enorme kerel in een wit en ruim judopak, die de gang van zaken in het bad regelde. Er was een heren- en een damesbad, gescheiden door een smal wit betegeld gangetje, dat scherp door Visser in de gaten werd gehouden. Stel je voor! Toch slaagden Hein en ik elke keer erin, in het damesbad door te dringen en ons bij Diny en Sonny te voegen. Als beloning voor mijn kapriolen vanaf de hoge plank duwde mijn geliefde mij herhaaldelijk onder water tot ik bijna stikte. Zo zijn de vrouwen als je niet de ware bent. Ik was te jong en te onbetekenend. Toch heb ik haar lange tijd aanbeden.

Op een kwade dag was de Archipel in rep en roer. Er was een bom gevallen op het huis van de burgemeester op de Bankahoogte op de hoek van de Kerkhoflaan. Van de ontploffing had ik niets gehoord. Ik was nog niet gewend om naar bombardementen te luisteren die mij 's nachts zouden kunnen treffen en overdag ook in spanning hielden. Na een maand vond ik het nodig daar eens poolshoogte te nemen. Je weet maar nooit. Er waren misschien bomscherven te vinden. Ik had deze gezien bij Louis van Etten, een jongen, die met zijn ouders uit Rotterdam gevlucht was en in dezelfde straat woonde aan de andere kant van het Bankaplein. Onderzoek van de gebombardeerde woning leverde niets op, wel een menigte vlooiën onder de rottende parketplankjes van de blootgelegde huiskamer.

HET GROTE ONTDEKKEN

In Hotel Des Indes was een nieuwe directeur gekomen: de heer Thum, een vriendelijk en omvangrijk man, genaturaliseerde Duitser. Als hij wel eens bij ons thuis op bezoek kwam, was de kamer gevuld: een welgedaan prototype van een hotelier. Hij aaide altijd over mijn bol. Waarschijnlijk omdat hij geen kinderen had. Onder zijn leiding werd mijn vader bevorderd tot chef d'etage. Dat wil zeggen: weg uit het restaurant en verantwoordelijk voor de gang van zaken boven in het hotelgedeelte. Ik mocht mijn vader in die hoedanigheid ook bezoeken. Voordien had ik geen toegang tot het restaurant. Te deftig voor een straatjongetje. Ik kwam daar met de personeelslift vanuit de immense keuken in het souterrain. Voor ik naar boven ging zat ik daar in opperste

verbazing rond te kijken. Ik mocht op een kruk zitten naast de chefkok. Deze troonde achter een hoge kathedraal en schreeuwde bevelen naar een wriemelend elftal koks in witte kleding en dito mutsen. Zij dansten rond een kolossaal fornuis en smeten koperen pannen in open vuren. De gerechten werden in het Frans afgeroepen. Ieder had in de hitte van het gevecht een eigen functie. Één tovenaars werd met bijzondere egards aangesproken. Boven zei mijn vader dat hij de saucier was. In zijn "office " aangekomen deed ik mij te goeder aan de lekkere hapjes die Pa voor mij bewaard had. Hij vertelde mij over zijn werk en legde de functie van de dienstlift uit die beneden in de keuken uitkwam. De lift was ruim en verschrikkelijk sterk, zei hij. Een volwassen man zou erin gemakkelijk kunnen weggelopen. Voor mijn afscheid liep ik nog eerbiedig over de dikke tapijten van de trappen en gangen en mocht ik een blik werpen in de vorstelijke vertrekken.

Mijn verkenningstochten in de buurt waren intussen een succes. Vaak stond ik te gappen voor de etalage van het kijkermannetje op de hoek van de Atjehstraat. Een ongelofelijke verzameling tweedehands verrekijkers, zeer grote, heel kleine, kromme, uitschuifbare, zeekijkers en toneelkijkers. Mijn belangstelling ging vooral uit naar brandglazen. Dat zijn vergrootglazen waarmee je de zon kon opvangen en lekker fakkie stoken van het mica van fietsstuurhandvaten en jasbeschermers. Ook veters gingen hiermee weldra in de hens en stonken als de hel. In de klas op school lagen ze soms onder de bank te rotten. In de weekenden was het kijkermannetje te vinden op de boulevard in Scheveningen. Hij vroeg een dubbeltje om door een reusachtige kijker naar passerende schepen te kijken. Later werd de prijs steeds hoger, zoals bij alles.

Aan het Scheveningse strand was het goed toeven. Je had er toen nog de ruimte. Tussen de badgasten kon je heerlijk in het zand spelen. Je hoefde niet te struikelen over liggende lijven die aan elkaar plakken. Nee. Ballen en scheppen maar. Hard rennen achter een vliegertje. Ezeltje rijden. Veel van de oudere bezoekers zaten weggedoken in diepe, rieten badstoelen. Deze kiepten met inhoud achterover als je tenminste een geschikte kuil aan de achterkant had gegraven. Een rauwe gil was dan je beloning. Plat op de grond keek je op veilige afstand toe. Ik herinner me ook de rituelen bij het uit- en aankleden. Mijn moeder hield altijd angstvallig een handdoek om mijn onderlijf alsof ik daar schurft had. Als ik rondkeek zag ik dat ook andere zoonaanbidders aan deze ziekte leden. Ik hield de folkloristische indianendans bij het omkleden nauwlettend in de gaten. Vooral bij het aankleden van wat dikkere heren. Wankelend in het losse zand probeerden zij hun stroeve lange broeken op een veilige plek te trekken, tegelijk krampachtig sjorrend aan hun soms te kleine handdoek. Wat een verrukkelijke act!. Het werd zielig om te zien als moeder de vrouw te hulp schoot en het doekje om manlief heen hield. Hij moest echter met zijn billen bloot.

Tijden geleden, toen ik voor het eerst met Pa en Ma naar het strand mocht, maakte ik, zo herinner ik mij, ook iets vreemds mee. Ik zocht op laag water - want dieper mocht ik

niet - naar schelpen. Ik bracht ze ter goedkeuring naar mijn moeder in de badstoel. Er lag al een hoop ervan in mijn zeefje. Toen ik mij weer eens terugmeldde, hield ik triomfantelijk een klein rubber slangetje omhoog. Het plakte, er zat zand aan en was gevuld met een melkachtig vocht. Als door een adder gebeten, schoten mijn ouders overeind en gristen het ding van mij af. Ma zei dat het van iemand was die een zieke vinger had. Ik zou die ziekte ook kunnen krijgen.

Terug naar huis met de fiets over de oude Scheveningse weg brachten wij vaak eerst nog een bezoek aan de vissershaven. Daar stond altijd een haringkar met roodwitblauwe vlaggen en het opschrift "De gezonde apotheek". Een glanzende koperen petroleumlamp wiegde op de zeewind. Pa zat met Ma op een bank ernaast naar de schepen te kijken. Wat groter geworden mocht ik voor hem een haring kopen bij de vissersvrouw: een knotje, witte kap met gouden spelden, bloedkoralen ketting, witte schort over een dikke baaien rok, zwarte sokken, blankgeschuurde platte vrouwenklompen. Boven een blauwgrijze schouderdoek stak een verweerd hoofd. Ze keek wat pinnig. Mijn hoop vervloog van haar voor een dubbeltje een zure bom te krijgen. En nee hoor. "Die kosten een kwartje", zei ze. Foute zaak. Ik vroeg toen een gezouten haring voor Pa. Met een valse grijns graaide ze in het sop van een groezelige emaille emmer naar het kleinste visje dat ze kon vinden en begon dit te villen. "Hebbie ze nog kleinah?", vroeg ik sarcastisch. "Oh, finnie die ook zo lekkah?", pareerde de vrouw. Je zou ze. Maar ad rem was ze wel.

Terug naar de Bankastraat. Over de dames Kuiken met hun pension heb ik hiervoor niet veel goeds verteld. Toen ik thuis weer eens mijn nood klaagde, zei Pa, dat de twee heksen daar oude mannetjes verwendeten. Ik kon het me nauwelijks voorstellen. Pa verzekerde het me veelbetekend de hand voor zijn gulp houdend. Ik begreep dit gebaar niet. Later kwam ik erachter dat niet mijn vader maar ik gelijk had. In de loop der jaren verlieten regelmatig namelijk doodskisten het pand. De oudjes waren allemaal bezweken aan een hartstilstand.

Wraak was inmiddels nabij. Het viel ons op dat midden in de kale muur van het pension zich een klein w.c. raampje bevond, dat nu en dan oplichtte. Voor het licht uitging hoorde je een pruttelend gereutel: de w.c. werd gebruikt. Voortreffelijk. Na het eten mochten we 's avonds nog een uur buiten spelen en verzamelden we ons op het Bankaplein. Van huis hadden wij papieren broodzakjes meegenomen. Wij vulden die met losse grond van het plantsoentje waaruit een grote ronde klok omhoogstak. We klommen op het schuine dak van het tuinhuis onder de blinde muur. En maar wachten. Eindelijk – het begon al donker te worden – floepte in de w.c. het licht aan. Een regen van zandzakken spatte tegen de muur uiteen. Gelukkig raakte een volle zak doel. Het raampje vloog met een knal open. Een doodskreet volgde.

OP SCHOOL

Op de lager school ging het wat beter vooral omdat de onderwijzers zo prachtig konden vertellen. De verhalen van meester Van Ginkel van de derde en de heer Vredendrecht van de vierde klas, zijn bijnaam was Poemeltje, deden wonderen. Gespannen zaten wij zaterdagmorgen te wachten op het wekelijkse verhaal om 11 uur. De sprookjesvertellers maakten gebruik van een volgetekend schoolbord dat zij voor het begin van de lessen met kleurkrijt hadden beschilderd. Soms was hun verhaal zo spannend, dat bij schoolsluiting kleine plasjes onder de banken lagen. Mopperend ging de conciërge dan aan het dweilen.

De discipline om te leren werd in die jaren wat groter, al haalde ik nu en dan vreemde streken uit. Meester was even weg. Toen hij weer binnen kwam, vroeg hij waar ik gebleven was. Ik zat hoog en droog. Onzichtbaar voor iedereen lag ik plat op mijn buik bovenop de kast. De klas zweeg op meesters vragen. De les begon; dan maar zonder mij. Na een poosje vroeg Heintje aan Poemel of het raam open mocht want het was warm door de naar binnen schijnende zon. Het raam werd wijd geopend. Meester ging verder. Op mijn hoge ligplaats kon ik met mijn voet het raam weer dicht duwen. Onmiddellijk volgden er dan weer vragen of het nu eindelijk eens open mocht want het werd te heet in de klas. Mopperend, want hij had het toch al gedaan, ging Poemeltje weer naar het raam en opende het. Dit herhaalde zich enige malen tot grote razernij van de leraar. Tenslotte ontdekt, werd ik door Poemel naar beneden getrokken en tierend naar broeder directeur gesleept die mij met een Spaans rietje afranselde. Deze lijfstraf liet mij overigens onberoerd. Hij was het risico van mijn afwijkend gedrag dat mij heel mijn leven is bijgebleven. Zo had ik bijvoorbeeld op school altijd bijzondere voedingsmiddelen op zak. Tijdens saaie uren deed ik mij tegoed aan allerlei versnaperingen. Drop, ouwel, pinda's, weggespoeld met laurierdropwater uit een zakflacon, het vormde allemaal de bagage van een ruige scholier. Behalve deze stuf had ik broekzakken vol met tamme kastanjes en walnoten tot grote afgunst van mijn klasgenoten, die niet wisten waar ik het spul vandaan haalde. Ik verdeelde mijn voorraad ruimhartig in de gretige handen van mijn kompanen. Na schooltijd lag de vloer vol doppen en schillen. Werk voor de getergde schoonmaker. Waar de bomen van de laatste lekkernijen stonden heb ik nooit verraden.

Na de vierde klas kwam ik onder de hoede van broeder Theonas "De Rooie" in de vijfde. Hij zou ons tot en met de zesde begeleiden; dus de laatste twee jaren in één hand. Dit als opleiding voor de middelbare school. Hij zag in mij een potentiële gymnasiumleerling en meldde mij aan voor het toelatingsexamen voor het Aloysiuscollege der paters Jezuïeten in de Oostduinlaan. En zo geschiedde. In de laatste schooljaren bij de broeders gebeurde er nogal wat. Op de gangvloer vond de directeur een paar spotprenten van de Duitse propaganda. Het waren afbeeldingen van een vuurrood V-teken dat met zijn punt het hart doorboorde van een op zijn rug liggende kronkelende

jood. Dit woord was geschreven op zijn dikke buik. Hitlerjugend had de pamfletten in de Paramaribostraat in onze handen gedrukt. Op school moesten wij onze tasjes en zakken omkeren op zoek naar deze vuiligheid die daarna in een afvalbak verdween.

Op weg naar huis werd ik op de hoek van de Sumatrastraat nagejouwd door de sexy dochter van de cafébaas van de druk bezochte kroeg Het Bankaatje naast Simon de Wit. “ Tjeuke , wil je met mij neuke?” riep het onvolwassen ding. Zoals zo vaak begreep ik ook deze uitnodiging niet. Het zou wel goed komen. Even verder stond voor slagerij Streng de huifkar van Van der Touw, bespannen met twee paarden van Troje; dampend en het schuim op de ontblote tanden. Hoeven glibberden over de gladde kinderkopjes. De dieren hadden uitgebreid hun behoefte gedaan toen ze moesten wachten op de bebloede slagersknechten, die de naakte runderkadavers bedrukt met rode stempels, uit de wagen naar binnen sleepten. In het Den Haag van die dagen reden nog meer van die noeste paard- en -wagens rond. Van Gend en Loos bijvoorbeeld en de bierkar van De Drie Hoefijzers, beladen met dikke tonnen. Bij slager Streng lagen de uitwerpselen van het paardenkoppel na hun vertrek nog dagenlang op straat. Het krijgshaftige gedeelte van de Archipelbuurtjeugd verjaagde hiermee vreemde indringers uit verder gelegen straten. Wij bekogelden hen met de tot ballen geknede stront. Wij gaven echter in het krijgsgewoel de voorkeur aan verse paardenvijgen die lekker samenplakten.

In tegenstelling tot de barbaarse taferelen op straat was de slager een beschaafd en beminnelijk mens. Hij hield van vrouwen en hij hield van honden. Om met de vrouwen te beginnen. Mijn moeder was in die dagen een slanke, rondborstige, zwartharige schoonheid. Ma was uiteraard in staat de slager te bewegen haar de meest malse stukjes vlees aan te bieden. Wij hebben ervan genoten. Wat de honden betreft: zij kwamen niet de open deur van de zaak binnen maar bleven bevallig zitten op de rubber deurmat. Zij lieten dan een zacht koerend geluid horen. Zo ongeveer als mijn aantrekkelijke moeder deed. De slager zwiepte daarop een beveleesde bot naar de bedelaar die dan buiten in de drukte verdween. Prachtig toch!. Af en toe stapte uit de slagerij een parmantig kereltje naar buiten. Het manneke was geschminkt, gepoederd, was onberispelijk gekleed op het verwijfde af. Uit zijn mouwsgaten wuifden tule flodders tot over zijn glacé handschoenen. Met sierlijke dribbelpasjes verwijderde hij zich, af en toe leunend op een wandelstok, die hij speels ronddraaide. Ma zei :“ Dat is de dansmeester. Hij is homo”. “Wat is dat?” vroeg ik. “Dat is iemand, waarmee vrouwen begrijpend kunnen praten”, was het antwoord.

VERDER DE BUURT IN

Laat ik nu een blik werpen op mijn onmiddellijke omgeving: mijn naaste burens in de Riouwstraat. In het huis links van ons woonde Rudy Wijnbergen met wie wij slechts

zelden optrokken. Hij zat op de openbare school in de Atjehstraat, een vreemde omgeving vonden wij. Bovendien was Rudy een wat teruggetrokken eigenheimer. Toch hebben hij en ik ons nu en dan op de grote zolder van zijn ouderlijk huis enorm vermaakt met het bouwen en inrichten van tenten. Op het onderstel van onze oude kinderwagens konden wij er ook prachtig rondrijden. Wij hadden een gemeenschappelijk verleden. Op zonnige dagen gingen wij vroeger als baby met onze moeders, die elkaar van ver voor de oorlog kenden, naar de Scheveningse Bosjes. Wij waren dan altijd op het "Zonneplekje" te vinden waar we op een beschut grasveldje konden rondkruipen. Rudy's moeder noemde ik in mijn kleutertijd "Fau Rune", een naam die ze nooit is kwijtgeraakt. Onze moeders gingen nooit alleen naar de Bosjes. Af en toe zag je verlopen kerels tussen de struiken rondscharrelen. Paniek bij de vrouwen. "Spiritusdrinkers", zei Ma. Tegenwoordig moet je je helemaal niet alleen in het bos laten zien.

Naast Fau Rune woonde dokter Oldenburg den Broeder. Voor zijn deur stond de enige auto in onze straat. Waarom hij die nodig had weet ik niet want huisbezoeken legde hij nooit af. Hij vond zich daarvoor kennelijk te goed, dat kon je aan zijn hele verschijning zien. Hij troonde als een vorst achter zijn omvangrijke bureau, straalde gezag uit, dulde geen tegenspraak en zijn conclusies vatte hij samen in bevelen. Ik zat vaak voor hem op een doorgezakt rieten stoeltje. Op het groene werkblad van zijn bureau stond een barnstenen asbak met een stinkende sigaar. Ondertussen vormde zijn auto een lelijke hindernis voor onze sportwedstrijden op de overigens lege straat.

Mijn vriend Hein Bekkers woonde een stukje verderop in een voornaam herenhuis van zandsteen-blokken opgetrokken. Binnen gekomen bekeek ik stomverbaasd het interieur. Schilderijen hingen in hal en gang. In de kamers beneden hingen gigantische schilderijen van romantische bossen met wellustige rubensachtige naakten, een ondeugende faun op de achtergrond. Het meubilair bestond geheel uit antieke stukken die stonden te pronken op een deftige, donkere parketvloer. De vader van Hein was een beroemde restaurateur van schilderijen. Zwarte limousines gleden nu en dan door de straat waar zij voor zijn deur met een zucht tot stilstand kwamen. Schilderstukken, bedekt met donker flanel, werden door de onberispelijk geklede chauffeurs naar binnen gedragen. Grote veilinghuizen uit binnen- en buitenland brachten vader Bekkers hun topwerken. Later mocht ik het atelier bezoeken dat zich op de eerste etage bevond.

Een van de oudere dames die mij liefhadden, was juffrouw de Vries aan de overkant. Zij woonde alleen in een knots van een huis waarvan de pover gemeubelde vertrekken bewoond werden door zeventien katten. Zij was in haar jonge jaren douairière – zeg maar hofdame - geweest, nooit getrouwd en leefde alleen voor haar kattengezin. Door een lange gang met marmeren tegels die ooit wit waren, liep ik met mijn gevangen vis naar de keuken. Daar kieperde ik mijn jachtbuit in de gootsteen. Het stonk overal naar kattenpis. Harde en uitwaterende zachte drollen glansden in het schemerlicht. Zelf bleef

de douairière, gekleed in een rafelige kamerjas, in de voorkamer zitten. Als beloning mocht ik daar uit een vettig koektrommeltje twee Maria- kaakjes kiezen. Met lange vingers viste ik de oudbakken slappe dingen uit het blikje. Poeslief nodigde de bejaarde vrouw me uit even te gaan zitten. Maar bij het zien van de pluche met een deken vol kattenharen bedekte fauteuil stotterde ik dat ik voor mijn moeder nog boodschappen moest doen. Opgelucht ontkwam ik aan haar charmes en gooide ik op straat de kaakjes in de put.

Naast ons op de hoek van het Bankplein werd het herenhuis in beslag genomen door de bezetter. Het huis was zeven dagen van de week bevolkt door een tiental "grijze muizen". Zo noemden wij de in het grijs geklede vrouwelijke soldaten van het Duitse leger. Zij werkten daar dag en nacht door en werden regelmatig afgelost. Wat voor werk ze deden wist niemand in de buurt. Er hing ook geen bord voor het straathek. Dat was op zichzelf al zeer opmerkelijk, want de vijand plaatste op bijna elke straathoek hele series borden met Duitse namen als richtingaanwijzers. Men was er gek op. Met een legerwagen werden de vrouwen afgezet en verdwenen schichtig naar binnen. In lange middagpauzen verzamelden zij zich boven op het ruime balkon in de zon. Paardendekens hadden zij over de balustrade gehangen. Gelach en schrille kreetjes klonken over de borstwering. Zelf bleven zij voor iedereen onzichtbaar. Behalve voor mijn vader. Pa sloop behoedzaam naar de zolder en gluurde door het dakraam naar beneden. Hij zal waarschijnlijk een paradijselijke aanblik hebben gehad. Veel heeft hij er niet over verteld. Al gauw verdween hij op het gegil van Ma weer naar beneden met een rode kop.

Zo nu en dan keerde ik terug naar de twee straten van mijn prille jeugd: de Malakka- en de Celebesstraat. Er was daar een nieuwe schoenmakerszaak gekomen. Ik kon er mijn laatste hoge schoenen laten verzolen. Lopend in de Borneostraat was het altijd openstaande schuifraam van de oude mevrouw Goudsmid gesloten. Jarenlang had de bejaarde en invalide jodin beneden naar buiten zitten kijken. Ma en ik maakten in het voorbijgaan met haar een praatje. Ze werd verzorgd door haar dochter. Het oudje was goedlachs en vooroverleunend op de vensterbank was ze blij met iemand te kunnen praten. Ze droeg een wit wollen vest met een jodenster erop geprikt. "Ja, dat is voor de contrôle", zei ze " Ik zit hier toch open en bloot aan de straat en daar moeten ons soort mensen een ster dragen, maar ik ben trots op die ster. Ze zullen ons er nooit onder krijgen". Zoals gezegd was haar raam toen gesloten. Beide vrouwen door de moffen afgevoerd.

Op weg naar de Parkstraatkerk voor zangrepetitie, - ik heb vanaf mijn vijfde jaar tot mijn twintigste op drie verschillende koren gezeten - liep ik door de Sofialaan. Op de hoek achter een onneembare buitenmuur met prikkeldraad stond mijn geliefde notenboom. Hoe ik in die vesting kon doordringen heb ik pas na enige oefening ontdekt. Halsbrekende toeren. Midden op de dag kwam ik er niet. Alleen in de schemering van

de vroege ochtend op weg naar de schoolmis. Ik liep er die middag langs en aangekomen op het Plein 1813 hoorde ik vanuit de kapitale villa waarin zich de Hitlerjugend had genesteld, grove martiale liederen schallen. Na afloop van de koorrepetitie liep ik met een paar vriendjes mooie stenen uit het grint van de opritten in de Alexanderstraat te zoeken. Een stuk verder smeten we ze naar de overkant. Daar stond een massief huis met hakenkruisvlag. Onmiddellijk werden we als een tijger besprongen door een Hitlerjongen die ons bedreigde met de dolk, die aan de riem van zijn uniform hing. Deze dolk verhief hem boven ons eenvoudige schepselen. Verdomd het was Harold, de N.S.B.-gast van voorheen uit het Lissabon, een steeg van de Dennenweg. Je weet wel met die gore snotneus. Hij stelde ons achter elkaar op en marcheerde ons af naar het Voorhout waar hij stond te zwetsen tegen een blonde meid met vlechtjes eveneens in uniform. “Verdammt Volksfeinde“, bralde de stinkerd. Nadat hij zich dik gemaakt had ging de mars verder, nagestaard door het zwijmelende blonde trutje. Tenslotte belandden wij in het Schoorsteenvegerstraatje achter restaurant Sauer op de hoek van het Voorhout -Tourenoiveld. Wij moesten van de kwal op de grond liggen en ons opdrukken. Een potige dame begon met een paraplu op hem los te slaan en bevrijdde ons. Met de staart tussen de benen droop hij af.

DUITSE REPRESSIE

Delfden wij het onderspit tegen de Hitlerjongen, tegen de infiltranten uit en andere buurt werd het gevecht altijd met mannenmoed geleverd. Paardenvijgen voldeden niet meer als strijdmiddel. Enerzijds werd de grondstof zeldzamer en anderzijds werden de jeugdbendes harder in hun optreden en ongevoeliger voor de uiteenspattende strontballen. De oeroude bewapening van zwaard en schild kwam weer in gebruik. Dekfels van wasketels kwamen in zwang. Deze boden voldoende bescherming tegen rondvliegende projectielen en zwaaiende stoelpoten. Het gevecht werd voorafgegaan door wederzijdse scheldpartijen. Het eerste contact met de vijand vond daarvóór nog plaats. Voor het geschreeuw losbarstte, naderden de twee grootste kempfanen van iedere partij elkaar en keken elkaar diep in de ogen, zwijgend en dreigend. Op zichzelf al een reden om iemand in elkaar te rammen. Deze praktijk is heden nog de gewoonte. Te lang een proleet in de ogen kijken is nu levensgevaarlijk, maar laat ik mijn verhaal afmaken. De raddraaiers hielden elkaar nauwlettend in de gaten, spuwend op de grond, namen een bokshouding aan waarop er over en weer gesist werd: “Hebbie wat van me an?” en “zoekie mot of zoekie deining?”. Na het “kom maar op!” stormden we naar voren. Nauwelijks begonnen werden we door hardhandige voorbijgangers ruw uit elkaar gerukt en weggejaagd. Dit laatste gebeurt tegenwoordig niet meer.

In Hotel Des Indes waren veranderingen op komst. Op een dag kwam de baas op bezoek bij mijn vader. Beiden gingen naar de “goede kamer“. Moeder voegde zich later

bij hen. Ikzelf mocht niet naar boven. De kamer was normaal al gesloten voor mij. Bij bezoek was ie helemaal taboe. Wat er besproken werd, kreeg ik na de oorlog pas te horen. De heer Thum vertelde dat het hotel en het restaurant gevorderd waren door de bezetter. Al ruim een jaar was er toch al niets te doen. De groten der aarde uit binnen- en buitenland bleven weg. Of dat voor de Duitsers verschil uitmaakte. Ze hadden de zaak toch wel ingepikt. Ze waren al in bezit van de mooiste villa's en behuizingen in Den Haag. Pronk, praal en bombast. De beloning voor de overwinnaar. Het hotel aan het Voorhout was voor snobs een uitgelezen onderkomen voor een officierscasino, uiteraard alleen voor opperofficieren.

De Ortskommandant van Den Haag werd er president. Het hotelpersoneel kon wat betreft de praeses aanblijven want hij kon bij de deportatie van Nederlandse mannen als arbeiders in Duitse oorlogsfabrieken wel wat ritselen. Pa's bestemming was een munitiefabriek in Stuttgart. Er kwam dan wel intern toezicht op de gang van zaken in het hotel. Vooral in de keuken. Men zou de gasten eens kunnen vergiftigen. Niet voor niets. Pa heeft enkele jaren met cyaankalicapsules in zijn zak rondgelopen voor het geval zijn gezin door de moffen iets zou overkomen.

De druk van de vijand begon voor ons duidelijk merkbaar te worden vanuit het hotel. Het straatbeeld veranderde nog niet. Dagelijks kwamen er venters aan de deur. 's Morgens vroeg meldde zich de melkboer van de Sierkan. Zijn donker gebeitste wagen met twee koperen kannen afgedekt met witte molton hoezen, beloofde prima kwaliteit. Wat later kondigde zich een bloemenman aan met een vaste kreet "Ta taa ta tataa". Eens per week kwam "de zanger" bellen. Niemand hoorde hem zingen maar hij meldde zich steevast met de woorden "Voor de zanger astublieft". Soms hoorde je in de verte de heldere slagen op het aambeeldje van de pannensmid die gaten in kookpannen dicht smeedde. Lachwekkend waren de kreten van een voddeman. Hij brulde met korte tussenpozen de volgende tekst: "Ik geef een gulden voor een oude gestikte deken, al is die bepist en van alle kanten bescheten". De meeste aandacht besteedde mijn knappe donkere moeder echter aan de kippenboer. Hij leverde geplukte en opgeprikte slachtkuikens, boter en kaas. Als de bestelling groot genoeg was, kreeg ze de eieren van hem cadeau. Later merkte ik dat hij ook zonder bestelling gratis eitjes kwam brengen. Hoe had ze hem dat toch weer geflikt? We hebben er allemaal een paar jaar plezier van gehad.

Bij helder weer lieten de Engelsen nu en dan ook van zich horen. Hun jachtvliegtuigen zochten stad en land af naar geschikte doelen. Met ratelende mitrailleurs doken de spitfires steil naar beneden. De aanval werd beantwoord door talrijke snelvuurkanonnen, die rond den Haag waren opgesteld. Wanneer ik thuis was, vloog ik de trappen op naar de zolder, wrong me door het dakraam en dook boven op het platte dak weg achter een paar schoorstenen. Gespannen volgde ik het gevecht met zijn sproeiende, flitsende stralen vuurkogels. Wanneer de rust was weergekeerd, klom ik trillend door het raampje

weer naar binnen, opgewacht door Ma die zich hees had geschreeuwd om me naar binnen te krijgen.

Het was duidelijk dat de luchtaanvallen dichtbij onze woonwijk plaats vonden omdat aan de rand daarvan een verdedigingslinie werd aangelegd tegen de eventueel aan zee gelande vijand. De kilometerslange Koninginnegracht die vanuit de stad naar Scheveningen liep, werd met zijn steile oevers een onneembare tankgracht. Daarachter beginnend bij de waterkant kwam een brede wal prikkeldraad. Trottoirs en straatstenen werden weggebroken zodat de straat veranderde in een rulle zandvlakte. Deze werd bezaaid met landmijnen, eerst nadat de gevels van de aanliggende huizen tot aan het dak waren dichtgemetseld. Vanuit spelonken in deze verdedigingsmuur staken de lopen van kolossale vuurmonden. Bruggen over de gracht werden opgeblazen. Vanuit het einde van onze Riouwstraat stond je plotseling voor een vesting.

Niet alleen de buurt veranderde maar ook in huis werd de oorlog merkbaar. Radiotoestellen moesten ingeleverd worden. Dan kon je niet meer naar de Engelse zender luisteren. In het hok achter in de tuin werd de radio met een zeiltje erom verborgen. Pa nam het risico van een zware bestraffing. Dan maar luisteren naar de distributieradio een soort luidspreker met een draadje naar een kastje in de muur: een omroep onder Duitse supervisie. 's Avonds en 's nachts moest de hele stad verduisterd worden. Geen lichtstraaltje mocht naar buiten komen om vijandelijke bommenwerpers niet de weg te wijzen. Alle ramen van ons huis werden dan potdicht gemaakt met rollen zwart verduisteringspapier. Wee je gebeente als er toch nog een schijnsel te zien was. Woest gebral en gebeuk op de huisdeur deden het licht uitgaan.

Het clubje schoolvrienden kwam nog vaak bij elkaar. In onze herinnering blijven de verjaardagsfeestjes bij Hein thuis. Er was dan een filmvoorstelling in de mooie kamer beneden. Een operateur werd ingehuurd. Vertoond werden de doldwaze belevenissen van Charley Chaplin en van de Dikke en de Dunne. Het lekkers dat in de buurt nog te koop was, vond ondertussen gretig aftrek. In de ruime pauze gingen we naar boven naar het atelier van vader Bekkers. Eerbiedig en zwijgend om hem niet uit de concentratie te halen, gingen we op de grond zitten en keken bewonderend naar zijn penseelstreken op het doek op de schildersezal.

Wanneer het goed weer was, kwam de kern van onze club bij elkaar in het Deliplantsoen om te voetballen en snode plannetjes te smeden. Dan stonden wij dicht bij elkaar te beraadslagen en rookten een sigaret. Daarbij ging het om een w.c.-rol waarvan wij dunne papieren sigaretjes maakten. Eenmaal aangestoken vlogen die dingen in brand en ontstonden er dikke rookwolken zodat wij bijna stikten. Vervelend was het dat wij stonken als bokkingen. Thuis gekomen klonk het verwijt: "Heb je weer vuurtje gestookt?". Na korte tijd werd er andere grondstof voor de sigaret gevonden. Op verschillende zolders hingen tabaksbladeren te drogen van vaders tabaksplantage in de

tuin. Moeilijkheid bij het draaien van sigaretten was het ontbreken van vloeitjes. Met spuug plakten wij dan een dekblad om de fijngesneden bladeren. Een paar van ons verdwenen na het rookgenot bleekjes naar huis. Een jaar later, wij waren inmiddels door de wol geverfd, kochten wij in de lege sigarenwinkel in de Bankastraat de zogenaamde blazertjes, bruine hulsjes met een onbekend vulsel, dat wij "apehaar" noemden. Als we geen geld hadden, gingen we naar de binnenstad om in drukke winkelstraten sigarettenpeuken te rapen: de zogenaamde bukshag. De peuken waarop te veel gesabbeld was, lieten wij liggen voor een andere verzamelaar.

Het kopen van versnaperingen was intussen moeilijker geworden. We kregen 10 cent zakgeld per week. Een druppel op een gloeiende plaat. Op allerlei manieren wisten wij ons budget te vergroten. In de herfst werd er in den Haag in de bosjes, lanen en parken naarstig gezocht naar beukenootjes en eikels. Deze konden we bij gemeentelijke verzamelpunten inleveren. Per kilo eikels een stuiver; voor beukenootjes werd 15 cent betaald. Verder deden we boodschappen voor oude mensen die niet zo lang in de rij konden staan. Zeer verbreid was de handel met lege flessen die nog rijkelijk in kelders te vinden waren. Het statiegeld daarvan was onze voornaamste bron van inkomsten. Grote sigarettenpeuken werden ook verhandeld. En dan nog de postzegels die mijn vader in de loop der tijd in het hotel verzameld had, en waarvan hij de mindere exemplaren grootmoedig aan mij had geschonken. De zegels brachten altijd wat op bij beginnende verzamelaars. Naast experts waren ook deze op de postzegelbeurs te vinden die op straat naast de Haagse Toren op zaterdag gehouden werd.

LEGE WINKELS

De gevolgen van de bezetting en uitbuiting deden zich langzamerhand overal gelden. De winkels werden leger. Er werd gehamsterd op kleine schaal want er was weinig geld te besteden. Bovendien had men totaal geen idee van de hongercatastrofe die een oorlog met zich mee kan brengen. In onze kelder lagen enkele kilo's sterappeltjes. Er stonden wat grote Keulse potten met zuurkool, gezoute snijbonen en eieren in kalkwater. Weckflessen met door Oma ingemaakte groenten vulden de voorraad aan. Voorraad is eigenlijk niet het juiste woord want na een maandje zou alles verbruikt zijn. We zouden echter nog twee jaar ellende voor de boeg hebben. Ook de aanvoer van kolen begon te stagneren. Kolenboer en verhuizer Vink kwam tenslotte zijn laatste brandstof brengen. Voor de verwarming van ons huis betekende dit het einde, maar ook kwam het bakken en koken op het keukenfornuis in gevaar. Maar komt tijd komt raad.

We hadden destijds winters waarin wij kinderen in de Scheveningse Bosjes en omgeving konden genieten van sneeuw en ijs. Midden in het bos lag een heuvel waarvan naar vier kanten steile paden naar beneden liepen. Het was er bij sneeuw een

drukte van belang. Met een aanloop lieten de stoerlingen zich op hun buik op de bobslee vallen en roetsten omlaag. Ik stond erbij en keek ernaar. Wat bezielde mijn ouders toch, mij altijd spullen te geven die allang uit de mode waren? Ik moest weer denken aan mijn oude stepje met die harde rubber banden. Nu stond ik bovenop de heuvel met een hoge prikslee met ijzeren rugleuning. Zittend als een oud mannetje in een makkelijke stoel kon ik langzaam naar beneden glijden. Meestal liep dat ding nog vast ook. Toch werd die potstoel later voor mij belangrijk.

Met meer plezier deed ik aan schaatsen. In de zomer doorkruiste ik op mijn rolschaatsen de autoloze straten tot diep in de binnenstad. In de winter kwam dan het echte werk. Ik liep met mijn Friese doorlopers van huis naar de Koninginnegracht. Je kon met die dingen grote halen maken. Uitstekend dus voor langwerpige ijs. In het begin viel het met die lange slagen nogal mee en was het een kreupel gekrabbel maar een volgende keer ging het telkens beter. Bij zware vorst was ook het water onder de Wittebrug dik bevroren. Je kon dan doorrijden naar Scheveningen of naar de vijvers van de Waterpartij en van het Westbroekpark. Dat was ver van huis in de stilte van een late mistige wintermiddag. Schaatsend naar de Wittebrug passeerde je het duingebied van "Klein Zwitserland": een landschap met hoge beboste heuvels, prachtig voor wandelaars. Voor ons jongens was het streng verboden er alleen naartoe te gaan. Ik heb me niet altijd aan die ouderlijke regels gehouden. In de zomer op zonnige vrije uren was ik in de duinen te vinden op zoek naar hagedissen. Ook groeiden er bramen in overvloed. Soms had ik geluk en bracht ik een diertje in mijn broekzak mee naar huis. Ik deed de schat bij mijn wandelende takken in een leeg oud aquarium van mijn vader. Andere hagedissen die ik te pakken kreeg, ontsnapten prompt buiten in het helmgras van het duin nadat hun staarten bij aanraking waren afgebroken.

In het voorjaar van 1943 kreeg mijn vader van de Ortscommandant te horen dat hij hem niet langer de hand boven het hoofd kon houden. Pa moest zich melden voor aftransport naar de munitiefabriek in Stuttgart. Zijn functie in Des Indes zou worden overgenomen door een Duitser. Hij had nog een maand respijt. De commandant zei, dat Pa dan wel een veilig onderkomen zou hebben gevonden. Voor alle zekerheid liet hij hem in het bezit van zijn verblijfsvergunning in geval van nood. Bijna niet te geloven toch? Ook in ander opzicht viel de "Goede Duitser" in de prijzen. Op onverklaarbare wijze kwam de heer Figge in het bezit van gegevens over razzia's die aanstaande waren. Figge, een genaturaliseerde Duitser, was administrateur en belast met de controle op het hotelpersoneel. Hij was verantwoording verschuldigd aan de Gestapo. Figge stond echter in contact met de ondergrondse en gaf plaats en tijd van de razzia's door zodat de klopjachten op jongemannen of joden vaak niets opleverden. In de laatste maanden van de oorlog werd hij betrapt. Een poging om te ontvluchten door de kelders van het hotel mislukte. Bij de achteruitgang werd hij neergeschoten.

In de Archipelbuurt hebben wij de razzia's zelf meegemaakt. Daags tevoren werden zij overal aangekondigd op borden en aan muren. De buurt werd afgegrensd. De opgejaagde personen moesten de volgende dag vroeg met een koffertje lijfsgoederen voor de huisdeur staan. Op de hoeken van elke straat stonden mitrailleurs met volle patroonbanden opgesteld. Een paar mannen werden weggevoerd. De meeste mannen hadden zich echter goed verstopt of waren op tijd verdwenen. Gewapende en gehelmd soldaten verschaften zich toegang tot de woningen, voor de deur waarvan niemand stond. De bewoners werden ondervraagd en het huis werd uitgekamd. De gezochten lagen bij de eerste razzia's meestal nog verstopt in zinken dakgoten en werden niet gevonden. Later moest men vernuftiger te werk gaan. Luiken onder zware vloerbedekking gaven toegang tot kruipruimten, dubbele plafonds, afgetimmerde nissen werden veelbezochte schuilplaatsen. Soms waren deze voorzieningen voor niets bezet. Na binnenkomst gingen de soldaten beneden in de keuken zitten en lieten de boel de boel. Ze vroegen moeder de vrouw dan een kop surrogaatkoffie en zeiden dat zij Oostenrijkers waren die niet in het Duitse leger thuis hoorden.

In het hotel werd het ook tijd om maatregelen te treffen voor een geheim onderkomen. Pa en enkele anderen die in de heimat dwangarbeiders zouden worden, hadden besloten in het hol van de leeuw onder te duiken. Met de hoteltimmerman zou men een zoldering maken boven in de liftkoker. En zo geschiedde. Het reuzenrad met de liftkabels werden aan het zicht onttrokken. Zo ook de onderduikers. De kabels gleden door de gaten in het plankier. Van daaruit liep een smal bruggetje naar een dakkamer op de zolder van het hotel. Tijdens de verbouwing was Pa zoals gezegd nog een maand in dienst en kon hij nog andere "zaakjes" regelen. Toen de winkels hoe langer hoe leger werden en men in de rij moest staan om wat eten bemachtigen, was het wel zeker dat er honger op komst was. In die dagen had een hoge commissaris van de landbouw in Wieringermeer en Noordoostpolder in het hotel zijn intrek genomen. In zijn grote suite lag elke dag een verse hoer in bed. In de kast stonden jutezakken met erwten, tarwe en rogge. Als de dame haar roes lag uit te slapen en de Duitser onderweg was, kwam Pa met een grote pan binnen en schepte die vol erwten. Dit herhaalde hij nog een keer. Het goede mens had niets in de gaten want het was steeds een ander. En hoe meer er 's avonds gezopen werd des te meer erwten - later rogge - verdwenen er. Volle slopen bracht Pa achter op de fiets naar huis. Voor het geval de dames wakker werden en moeilijke vragen gingen stellen, had Pa altijd het smoesje klaar dat hij van Herr Oberst een pan erwten mocht halen in ruil voor een doos heerlijke Parijse toiletzeep.

De stad veranderde geleidelijk geheel van aanzien. Toegangswegen eindigden in een fuik van uit de grond opstekende betonstompen, asperges of drakentanden genaamd, die zich in het midden vernauwden tot een smalle doorgang onder zware bewaking. Rollen prikkeldraad vulden het aspergeveld op. Het geheel moest de vijandelijke tanks tegenhouden. De vesting achter de Koninginnegracht had ook twee toegangen van dat

soort. De wijk erachter, het zogenaamde “Sperrgebiet”, mocht alleen met een pas worden bezocht. In het spergebied werden vitale oorlogscommandoposten en opleidingscentra gevestigd. De grijze muizen naast ons huis verdwenen later ook in de vesting. Rust in de keet. 's Nachts heerste in de stad een dreigende en donkere stilte. De avondklok was van kracht geworden. Na acht uur 's avonds mocht geen burger meer op straat komen. Door de verduistering drong geen lichtje naar buiten. Lantaarnpalen waren gedoofd. Militaire wagens met de koplampen geblindeerd tot smalle gleufjes zochten hun weg in het pikkedonker. Binnen, als het licht weer eens uitgevallen was, zaten mijn moeder en ik bij een ouderwetse olielamp in de kleine kamer beneden. De potkachel roodgloeiend met brandende briketten. We speelden “Mens erger je niet”.

De rijen voor groenteboer Leeuwenstijn werden langer en langer. Wie als laatste aansloot kon na uren wachten met lege handen naar huis gaan. Ik had dit al een paar keer meegemaakt en op een dag besloot ik op de fiets van Ma naar het Westland te gaan: de groentetuin van Holland. Het was een hele klus want de fiets had geen banden meer. Op de velgen rijden was een wanhoopsdaad. Met die dingen over kinderkopjes of tramrails manoeuvreren was een poging tot zelfmoord. Je begon soms te glibberen en lag dan plat op je bek. Weer een buil. Na een halve dag kwam ik terug over de Loosduinseweg met in mijn fietstassen sla, andijvie en twee flessen melk. In de verte stonden ze, de criminelen van de Grüne Polizei. Vóór hen een rij fietsers van wie de Ausweisen en de bagage gecontroleerd werden. Toen ik aan de beurt was, begon de schofterige intimidatie. Mijn Ausweis kon ik niet laten zien omdat ik er geen bezat. De aandacht, treiterend langzaam, richtte zich op mijn melkflessen. Die hielden ze tegen het licht, lieten een geil gegrom horen en zetten ze in de schaduw van hun hok,. De groenten mocht ik houden. Ik kookte van woede en droop af.

Op het Nassauplein en voor de Alexanderkazerne werden schuilkelders gegraven. Deze gaven bij luchtalarm onderdak aan zo'n vijftig mensen, voorbijgangers die verplicht waren bij het loeien van de sirenes ondergronds te gaan. Bij gevaar jengelden de sirenes hoog – laag en omgekeerd. Als het sein veilig klonk hoorde je een langgerekte toon: dan mocht je er uit. De kelders hadden houten vloeren en banken, waren door zware balken gestut en konden bogen op een w.c.. Boven op de kelders lag een dikke laag graszoden. Bij gevechten werden deze door de jeugd gebruikt als projectielen. Langzamerhand verdwenen de straatventers van het toneel. De kippenboer bleef nog enige tijd komen maar daarna, bij gebrek aan kippen, bleef hij weg. Zijn eierenlevering hield nu ook op. Later hoorden we dat hij op het platteland bij een aanval van een jachtvliegtuig het leven had gelaten. Wie nog langs kwam was de schillenboer. Met een armoedig karretje, bespannen met een karkas van een paard, kwam hij aardappelschillen en etensresten ophalen. Mijn moeder zei hem steeds dat hij niet bij ons maar bij de moffen moest zijn omdat ons eten tot de laatste kruimel op ging. Een jaar later werden aardappelschillen verhandeld voor menselijke consumptie of werden

zij gebruikt als beloning voor allerlei hand – en spandiensten van uitgemergelde hongerlijders; tot ook dit bij gebrek aan schillen niet meer mogelijk was.

Op de Koninginnegracht en de Waterpartij werd 's winters nog wel doorgeschaatst maar de oude sfeer op het ijs was er niet meer. Geen gezellig Koek - en Zopie waar je anijsmelk of erwtensoep kon kopen. Hier en daar waren gaten in ijs gehakt en werd er een vuurtje gestookt om vissen aan te lokken. In de gaten viste men op karpers maar ik heb er nooit één zien vangen. In de dooi van de lente dreven in de modder gestikte exemplaren op het water. De stakkers.

VAN LIFTKOKER TOT FORNUIS

Mijn vader kwam hoe langer minder thuis en zat hoog en droog in de liftkoker. In de nacht als het lawaaiig drinkgelag van het casino was verstomd, kropen hij en zijn gezellen uit hun hol en slopen naar beneden naar de hotelkeuken. De chefkok die in het complot zat, had daar een lekker maal achtergelaten. Soms was er een hele kuch bij. Dat is een Duits roggebrood voor soldaten. Ook de Hollandse “gewapende” macht kende voorheen dit gebak. Ik hoor onze mannen nog zingen het lied van “Rats, kuch en bonen, dats het soldatendiner”. De buitgemaakte Duitse kuch werd nadien bij ons moeder thuisbezorgd.

De maaltijden in de hotelkeuken werden de onderduikers en het keukenpersoneel bijna fataal. De voedselcommissaris van de Duitse bezetting had op een dag een enorm sappig braadstuk in de keuken achtergelaten met de mededeling dat hij en zijn kameraden die avond eens lekker wilden schransen. En zo geschiedde - niet. Het keukengilde vond de homp vlees zo verleidelijk dat ieder een mals stukje ervanaf sneed; ook de chef had enkele plakken in de schotel van de onderduikers verwerkt. Toen het vreetmenu die avond plechtig in de eetzaal werd opgediend, brak de hel los. Op de schaal lag een klein hompie gebrad. Of de chef ook bij hoog en bij laag met rode kop beweerde dat vers vlees in de pan enorm slonk, het baatte allemaal niets. “Hängen sollen sie, die verdammten Verbrecher!”, klonk het en “Der unterste Stein.....”. De keukenbrigade stond met knikkende knieën onmiddellijk aan een vervangend hoogstandje te werken. De rel liep gelukkig met een sisser af. Het gerecht “Duitse biefstuk” was uitgevonden.

Terug naar huis. De kolenhaarden hadden geen antraciet meer. Voor de potkachel en het keukenfornuis hadden we nog wat eierkolen en briketten. Er moest wat aan gedaan worden Nu had mijn vriendjesclub in het Deliplantsoen een interessante ontdekking gedaan. Er liep een stenen pad vanaf de Delistraat naar de hoge muur van de Openbare Begraafplaats. Achter een poort lag de loods van gemeentewerken. Het paadje was keurig aangeveegd. De gevallen bladeren - het is herfst 1943 - lagen in

hopen aan weerszijden van het pad. Omdat jongetjes graag in bladerhopen schoppen vanwege de rotzooi die daardoor ontstaat, kwam er een menigte gezaagde houtblokken bloot te liggen. Mooi op maat gezaagd en klaargelegd om - door het personeel van de bos en plantsoendienst - 's avonds te worden opgehaald. Ik liet mijn vriendjes alleen en verdween zo snel mogelijk naar huis om mijn oude kinderwagen op te halen. Het was een Koelstra en dus een stevige. Mijn moeder hielp me onder luide protesten het ding van de zolder te halen. Ik bleef koppig en de schat liet ik thuis alleen achter. Bepakt en beladen kwam ik na een uurtje terug en kieperde de houtblokken achter het huis in de tuin. Voor het donker kon ik nog een lading halen. Zo gauw mogelijk moesten de stompen gekloofd worden en voor kachel en fornuis pasklaar gemaakt. En zo geschiedde. Alleen moest bij de ijzerhandel in de Bankastraat een moker en een beitel worden gekocht.

Enige maanden kon ik van mijn warmtebron gebruik maken. Nooit heb ik begrepen dat ik niet door het gemeentepersoneel ben opgewacht, maar later bedacht ik dat ook hun hachje op het spel stond. Zonder stennis liet ik me niet afmaken. Na de houtblokperiode want plotseling was er in het plantsoen niets meer te vinden, kon je me aantreffen tussen de tramrails waar ik met hamer en beitel de geteerde houtblokken tussen de trambaan wegsloeg. Er ontstond daarna thuis een penetrante, vettige rook uit het fornuis die de pannen pikzwart maakte. Tot grote ergernis (en tevredenheid) van mijn moeder die kon koken, maar daarna de pannen moest schuren.

Op een middag zaten Hein en ik beneden in het kleine kamertje aan tafel een spelletje te doen, toen de lucht uiteengereten werd door een twee – of drietal laagvliegende bommenwerpers. Het gedonder van de motoren heb ik nog in de oren. Doffe dreunen volgden. Het geluid kwam vanaf het begin van de Riouwstraat waar de Timorstraat haaks op stond,. Zonder ons te bedenken vlogen we de deur uit. Ma gilde vergeefs. We renden naar de plaats des onheils. Halverwege de Timorstraat die onder water stond door gebarsten brandslangen werden we door een barse Oberfeldweibel met het bekende zilveren hangbord om de borst tegengehouden. Honderd meter verder brandde een verzengend vuur. De man stuurde ons, zwaaiend met zijn spiegelei, naar de open deur van het Jodenkerkhof met het bevel "Austreten". We liepen het kerkhof op en begrepen zijn bevel. Overal om de zerken in het verwaarloosde gras lagen klonters bruinachtige modder van waaruit hier en daar vlammen omhoogschoten: fosfor en ontplofte fosforbommen. Instinctmatig vermeed ik het goedje en bereikte ik de omheining van het kerkhof waardoor ik de brandende huizen aan het einde van de Laan Copes kon zien. Ambulances reden af en aan. Een tijdbom, gevallen op een schuilkelder, ontplofte en de aardkluiten vlogen mij om de oren. Ik zag ook dat de hoek van de oude Alexander in puin lag. Dit was het bombardement van huize Kleikamp waar het bevolkingsregister was gevestigd. De vijand kon geen informatie meer daaruit betrekken over joden en andere verworpenen want het gebouw werd met de grond gelijk

gemaakt.

Alles wat van de Nederlandse burger voor de bezetter van belang was om te weten stond vermeld in het Personalalausweis dat ieder volwassene bij zich moest hebben. Naam, geboorteplaats en – datum, woonplaats, beroep, godsdienst, pasfoto, dat alles en nog veel meer stond erin. Als iemand jood was, stond dit in vette zwarte letters in het persoonsbewijs gedrukt. Dit was de laatste contrôle van een opgepakt slachtoffer met een joods uiterlijk, dat zijn gele Jodenster niet op zijn overjas had genaaid. Ook was de overheid op de hoogte van de juiste samenstelling van alle gezinnen in het land. Op gezette tijden konden distributiekarten worden afgehaald op speciale kantoren. Deze kaarten bestonden uit bonnen waarmee men in winkels levensmiddelen en andere spaarse artikelen kon kopen. Zo werd het rantsoen van ieder huishouden vastgesteld. Bijvoorbeeld per persoon twee broden in de maand. Je kon zoveel eten als je wilde, maar als de bonnen ingeleverd waren, kon je het de laatste weken van de maand zonder brood doen. Op was op. Dit laatste werd in toenemende mate steeds meer het geval, want de voedseltoewijzigingen werden minder. Bij ons thuis hadden wij zowiezo een tekort, want Pa bleef van dit alles verstoken. Hij was niet meer voor dit genaderantsoen geregistreerd. Daar stond tegenover dat onze talrijke familie in Brabant regelmatig per post bonnen opstuurde. Voedselschaarste kwam daar nog nauwelijks voor.

DE WAARDE VAN HOUT

De eerste oorlogsjaren konden we de familie in het zuiden des lands nog met de stoomtrein bezoeken. Mijn vader en moeder waren op jonge leeftijd naar elders vertrokken. Pa naar Parijs waar hij als bediende in Het Ritz ging werken: hij was toen zestien jaar. Op die leeftijd werkte Ma als kinderjuffrouw bij een rijke familie in Grave en kwam later elk jaar naar Scheveningen waar het gezin een maand de vakantie doorbracht. Zij is in Den Haag blijven hangen. Enkele jaren later leerde ze daar mijn vader kennen die als kelner van Het Ritz via Het Amstelhotel in Amsterdam in Des Indes was beland. Al spoedig gingen ze naar het stadhuis en werd er getrouwd. Er was geen feest. Zij hadden voor het huwelijk vrij gevraagd van hun werk dat zij 's middags weer ter hand namen. In de kerk werden zij niet in de echt verenigd want ik was al op komst. Voor de kerk was dit laatste een doodzonde en voor de samenleving een grote schande. Arme mensen!.

Opa en Oma Gloudemans hebben altijd in Den Bosch gewoond. Opa verdween na de Eerste Wereldoorlog naar Rusland. Als strijdbaar communist wilde hij na de revolutie het land helpen opbouwen. Jaren heeft hij als havenarbeider in de haven van Wladiwostok gewerkt. Toen dit avontuur achter de rug was, begon hij van zijn verdiende geld een

sigarenfabriekje dat in de crisistijd weldra failliet ging. Hij had dertig sigarendraaiers in dienst die met hem op straat kwamen te staan. Tot op zijn oude dag heeft hij met Oma het Bosche postkantoor schoongemaakt. In het stadje Grave woonde de oude van Heijnsbergen, de vader van mijn moeder. Hij was veehouder en had veertien kinderen. Geen wonder dat hij mij niet kende als één van zijn talrijke kleinkinderen. Op de Maasdijk spelend riep ik tegen het in het zwart geklede boertje: "Dag Opa". Hij krabde eens onder zijn zwarte petje en vroeg: "Van wie bun je d'r eentje?"

Met de brandstofvoorziening was het intussen treurig gesteld. We overwogen thuis een Majo- kacheltje te kopen. Dit is een kooktoestel uit een afgezaagd stuk kachelpijp, behoorlijk wijd en vanonder met een luchtgat en een gelast roostertje. Kleinhout en takjes konden erin branden. Bovenop de open "haard" was plaats om een kookpan te zetten. De Majo was een veel gevraagd apparaat want nog niemand waagde het zijn bijl in een boom te zetten. Tot het aanschaffen van dit stinkding, want het rookte natuurlijk als de pest, ben ik nooit overgegaan. Ik gebruik het woord "ik", omdat ik van lieverlee de leiding van ons huishouden van Ma had overgenomen. We overlegden wel veel zaken die moesten gebeuren, maar het merendeel daarvan kon ik alleen uitvoeren. Ik stond overal in de rij en deed dus veel boodschappen. In de buitendienst ging ik op roof naar brandstof. Ik herinner mij dat ik bij station Hollands Spoor - een heel eind weg - tussen de treinrails kolen ging zoeken want daar was nog wat te vinden. Met dat al had ik bijna geen tijd meer om naar school te gaan. Hiervan heb ik mijn moeder nooit iets verteld. 's Morgens vertrok naar school en tegen de middag kwam ik weer braaf thuis met of zonder oorlogsbuit.

Het werd dus wel tijd voor verandering van de brandstofvoorziening. De nieuwe periode brak aan; een periode waarin ik steeds meer alleen op pad ging. Het woord van Schiller dat ik later in de bovenbouw van het gymnasium te horen kreeg, namelijk "Der Stärke ist am mächtigsten allein" (Wilhelm Tell), was in zekere zin voor mij van toepassing. Wat ben ik toch een walgelijke opschepper! Alleen ging ik dus naar het Deliplantsoen. Ik was gewapend met een stompe handzaag van Pa en zocht een geschikte boom uit. Ik haalde het ongelukkige gereedschap onder mijn jas vandaan en begon in de vallende schemering het dunste boompje om te zagen. Na een klein uur kon ik het berkje met tak en al over de afrastering werken waarbij ik een lange diepe snee in mijn dijbeen opliep. Ik sleepte de boom moeizaam naar huis en kreeg hem door de gang niet naar de achtertuin. Een bijl had ik niet. Dus werden voor de huisdeur in het donker de takken ervan afgezaagd. Stam en takken naar achter sjoeren. Ik had buiten geen sporen achtergelaten. Het stammetje werd later in stukken gezaagd. De takken gebroken tot aanmaakhout.

In het plantsoen stonden nog meer van die dunne bomen. Maar hoe kon ik die omzagen en naar huis krijgen? Nog één keer was het te proberen, geholpen door mijn vrienden. Al pratende kwamen we op het idee om eens te gaan kijken in de loods van de

gemeentewerken achter de kerkhofmuur. Zo gezegd, zo gedaan. Om boven op de muur te komen moesten we elkaar een kontje geven. Na een paar buitelingen lukte het mij op de machtige schouders van Hans Blonk te klimmen, dan over de nek van Hein, die bovenop Hans stond, daarna hees ik mij op naar de bovenkant van de muur. Kruipend bewoog ik mij naar de loods en daar aangekomen, zag ik een bovenraam van het gebouwtje openstaan. Ik kon dat bereiken omdat de opslagplaats tegen de muur stond. Ik kroop door het raam naar binnen, over een hoop schelpen waarmee bospaden verhard werden en stond vervolgens op de begane grond. Met open mond en stom van verbazing stond ik daar voor één van de grootste schatten die ik mijn leven ontdekt had. Voor mij lag een berg bijlen en zagen die door het gemeentepersoneel van illegale houthakkers in het Scheveningse bos in beslag waren genomen. Als nieuwbakken houthakker ging ik een gouden toekomst tegemoet. Op mijn terugweg droeg ik een van de beste handbijlen en een trekzaag met me mee. De bijl, bol en taps toelopend, hield ik voor mezelf. De trekzaag leende ik aan Hein uit voor enkele zware boomtakken die bij hem in de tuin lagen. De volgende dag herhaalden wij de operatie want je moest gauw je slag slaan voordat ze je in de gaten kregen. Tot het eind van de oorlog waren wij van de meest exclusieve zagen en bijlen voorzien.

Voor het houttransport had ik al gauw behoefte aan een vervoermiddel. Ik vertelde dit aan mijn moeder om het aan vader door te geven. Deze sloop op donkere nachten naar huis; laten we zeggen alleen voor de gezelligheid. Het was zo gezellig dat eind 1944 mijn broer Theo geboren werd. De onmisbare hoteltimmerman kwam kort daarop bij ons thuis knutselen aan een stevig karretje. De wielpartij vormde het afgezaagde onderstel van de Koelstra kinderwagen. De platte bodem van de wagen werd gemaakt van dikke houten eikenplanken uit het hotel. De kar kon een zware lading dragen en werd getrokken met een touw, dat aan weerszijden van de voorkant was gespijkerd.

Als rustpauzen tijdens de drukke werkzaamheden bezocht ik nu en dan de eerste klas van het gymnasium. Met meerdere eerste parallelklassen was het Aloysiuscollege toen gehuisvest in de nonnenkleuterschool in de Frederikstraat. Achter in de klas verzonk ik dan in diepe slaap. De docenten hadden mij al opgegeven en lieten mij met rust. Tot grote ergernis werd na afloop der lessen op de grond troep gevonden van gepelde versnaperingen. Laat op een avond, het ging er in de feestzaal van het casino luidruchtig aan toe, was mijn vader naar beneden geslopen. Hij was niet op weg naar de keuken maar ging naar zijn oude kantoortje. Daar lag nog, ver weg onder de kast geschoven, het pistool dat hij een jaar tevoren in de gang bij de eetzaal gestolen had van een kapstok. Militairen mochten niet gewapend naar binnen maar moesten hun koppels met wapens eraan buiten ophangen. Pa kon in een overmoedige bui de verleiding niet weerstaan en nam een pistool mee. Hij verstopte het onder de kast. Hij vond het een veilige plaats en nam het niet mee naar zijn schuilplaats. Er is daarna nooit een onderzoek geweest naar de gang van zaken m.b.t. de diefstal. Die avond wilde Pa

het pistool ophalen. Op zijn knieën porde hij met een lange linieaal in de smalle ruimte onder de kast. Hierbij werd hij gestoord door het naderend gebral van een dronkaard die met zijn hondje onder weg was naar het office. Pa in paniek. Met enige moeite kroop hij in de etenslift en deed de deur achter zich dicht. De officier kwam wankelend naar binnen. Het hondje achter hem aan. Het speelde met een pingpongballetje dat nonderju onder de kast rolde. De man deed zijn uniformjas uit, stroopte zijn hemdsmouwen op en begon vloekend in de nauwe spleet onder de kast te graaien. Hij kon het balletje te pakken krijgen, zocht enige tijd naar etensresten op de plateau's en verdween met een gebraden duif.

OVERLEVEN

Mijn karretje bewees mij weldra goede diensten, ook bijl en zaag deden het voortreffelijk. De dunnere bomen in het Deliplantsoen werden schaarser. Ik zou mijn heil spoedig ergens anders moeten zoeken. Overdag kon ik natuurlijk niet in het plantsoen aan de slag. Veel huizen keken er op uit en verraders vind je overal. Ik deed mijn werk dus altijd in de vallende duisternis. Een voordeel van het plantsoen was verder dat het maar vijf minuten lopen van ons huis lag. Meestal liep ik op een drafje voor het wagentje dat beladen met een paar stammetjes achter mij aan huppelde. Voordeel van de dunne bomen was ook dat de houtblokken ervan niet moesten worden gekloofd. Later moest dit wel gebeuren. Bovendien moesten de zwaardere stammen toen met moker en beitel overlangs worden gespleten. In de kachelhoutvoorziening werd ik tot het einde van de oorlog bijgestaan door het "zaagmannetje". Het was een oudere werkloze kelner die mijn vader had ingehuurd. Hij kwam niet meer in aanmerking om als slaaf naar Duitsland te worden gedeporteerd. Eén maal per week werkte hij in de tuin en maakten wij houtblokken. Mijn vader kennende, verdiende hij een vorstelijk salaris.

Op zondag ging ik nog steeds met mijn moeder naar de kerk. Wij zaten daar jarenlang in de zijbeuk en konden niet op het altaar kijken. De betere plaatsen bevonden zich in het middenschip. Zij waren voorzien van naambordjes en werden verhuurd aan de upperten. Tijdens de mis konden wij een plaatskaartje kopen en passeerden ons collecteschalen en kerkzakjes aan een lange stok. Kerk en kapitaal waren nauw met elkaar verbonden. Dat was op het gymnasium ook duidelijk te merken. De paters Jezuïeten bogen voor jongetjes van stand. Voor adellijke kwallen kropen ze door het stof, ook al waren die nog zo'n boenders. De paters gingen met hen in discussie in plaats van ze in elkaar te rammen. Tegen mij zeiden ze - voordat de les begon - dat ik de klas uit kon gaan want ze zagen bij de deur al dat ik de beest zou uithangen. De rector kwam herhaaldelijk bij ons thuis vragen of mijn ouders mij niet van school wilden nemen. Ma was door Pa geïnstrueerd en antwoordde telkens - haar eerbied voor de geleerde schoolleider bedwingend - dat de heren les moesten geven niet alleen aan

brave leerlingen, maar ook aan ondeugende. Daarvoor werden ze tenslotte rijkelijk betaald.

Wij gingen dus op zekere zondag naar de kerk. Voor de protestantse kerk op de Nassaulaan stonden enkele klokken die door de Duitsers uit de kerktoren waren gehaald. Voor de katholieke dekanale kerk in de Parkstraat hetzelfde beeld. Alleen waren de katholieke klokken daar veel groter. Bovendien waren het er meer. Van het brons van de beierende bellen werden kogels en granaten gemaakt. Over kerkelijke instituties gesproken. Ik wil hier nog twee dingen kwijt. Het zijn positieve zaken. In de katholieke jaarkalender hebben sommige tijden een speciale religieuze bestemming. Zo is er een vastentijd voor Pasen en een adventstijd voor Kerstmis. De maanden mei en oktober zijn gewijd aan de Mariaverering. Er werden destijds elke dag 's avonds vroeg gebedsdiensten in de kerk gehouden. Wij noemden dat "het lof". Dit lof werd gewoonlijk bezocht door oude vrouwtjes, maar ook de jeugd was er in grote getale aanwezig, niet om te bidden, maar om naar elkaar te kijken. Meisjes en jongens konden eindelijk eens bij elkaar komen. Er waren in die dagen gescheiden jongens- en meisjesscholen. Tijdens het lof zaten de jongens stiekem rond te kijken welke schoonheid ze na de dienst zouden vragen om een eindje te gaan wandelen. Men had hiervoor een klein half uurtje de tijd maar er werd druk gebruik van gemaakt. Op het eind werd in de portieken rond de kerk gezoend dat het klapte. Daarna vloog iedereen naar huis want we moesten niet te laat terugkomen. Dat zou argwaan wekken. Ik ging vaak naar het lof want Diny keek toch niet naar mij om. Het tweede positieve gebeuren in de sombere tijd was de wekelijkse warme maaltijd bij de nonnen in de oude Molstraat. Schoolklassen mochten naar het klooster voor een bord andijviestamp. Steeds hetzelfde menu maar het was kostelijk. De lieve vrouwen hadden kennelijk goede betrekkingen met de tuinders in het Westland waarvandaan ik ook andijvie betrok.

De lucht boven westelijk Den Haag werd vooral 's nachts regelmatig verscheurd door het gebrul van vliegende bommen. Deze raketten, de V1- en V2- wapens, kon je in de verte al horen starten. De V1 kon overal worden afgeschoten. Vaak gebeurde dat in het Scheveningse bos. De V2 had een vaste startplaats nodig. Deze bevond zich op de Waalsdorpervlakte in het duingebied ten noorden van de stad richting Wassenaar. De raketten moesten de oorlog ten gunste van Duitsland beslissen, aldus Hitler. Ze vertrokken alle richting Londen. Enkele bommen kwamen nooit op hun doel terecht. Op hun reis verongelukten ze. Ook vlak na de start stortten ze neer. In bed lagen we in bange afwachting te tellen. Na vijftientig was het gevaar voorbij en kon ons niets meer gebeuren.

De voedselvoorziening kwam door de steeds kleiner wordende rantsoenen in ernstige moeilijkheden. De overheid ging er toe over voor de Haagse bevolking gaarkeuken op te richten. Enorme hoeveelheden eenheidsvoer werden in melkbussen aangesleept. Ieder wijk kreeg zijn uitdeelpost. De maaltijden waren gratis maar wel op de bon. Achter

enkele kramen werden de bussen neergezet. Mannen en vrouwen deden met grote pollepels het eten in de pannen van de samengestroomde menigte. Elke dag werd koolsoep uitgedeeld. Ik stond ook bij de wachtenden. Als klein jochie werd ik maar al te vaak door volwassenen opzij gedrukt. Na enig geharrewar kreeg ik een paar lepels waterige soep in mijn pannetje. De uitdelers schepten steeds van boven uit de bus, zodat een dikke brei naar beneden zakte. Als de soep wat dikker werd in de pollepels, werden de bussen gauw achter tegen de huismuur gezet. De dikke brei bleef over en werd later door de barmhartige bedienaars mee naar huis genomen.

Toen ik het systeem begrepen had, lichtte ik een vriendje in en op een dag gingen wij met onze pannen naar de uitdeelpost op de hoek van de Batjanstraat - Atjehstraat. Hij bleef met de pannen om de hoek wachten. Zelf kroop ik tussen de benen van de dringende menigte door en sleepte een halflege gereserveerde bus langs de muur buiten het gewoel. Mijn helper kwam dan met de pannen. Met blote handen schepten we de pulp erin. De gevulde pannen werden gezwind weer om de hoek gezet. Daarna schoof ik de melkbus zo goed mogelijk weer op zijn plaats. Vanaf dat moment werden wij vaste klant bij de gaarkeuken.

Het viel niet mee om in de Scheveningse Bosjes nog enkele bomen te vinden, die niet al te dik waren. Het neerhalen van wat dikkere exemplaren kostte veel tijd en er werd op stropers geschoten. De al genoemde Grüne Polizei werd ingezet, het uitschot van de bezetter. Toen het gerucht ging dat er een paar doden waren gevallen, heb ik me een maandje niet in het bos gewaagd. Ik vond vervangend werk in een verlaten huis in de buurt. Het dak van het pand met drie verdiepingen was kapotgeschoten. Het regenwater droop van de muren. Voor het huis lag een tuin met opschietende struiken die het uitzicht op de begane grond verhinderden. Een ideale situatie voor onwelkome bezoekers. Toen ik door de verwaarloosde tuin de voordeur bereikte, bleek die tot mijn verbazing na flink duwen open te gaan. Lange tijd heb ik mij tegoed gedaan aan deuren, vloerplanken en draagbalken. Zonder gezien te worden zaagde en hakte ik erop los. Mijn wagentje stond in de tuin verdekt opgesteld. Volgeladen bracht ik het in de avondschemering naar huis.

Mijn moeder kreeg in die dagen herhaaldelijk bezoek van een vroegere collega van mijn vader. Vanwege zijn invaliditeit kwam hij niet in aanmerking als dwangarbeider in Duitsland te mogen werken. Hij had een verblijfsvergunning en was klusjesman in het hotel. De heer Bindels vormde van lieverlee contact tussen mijn ouders. Ma was niet erg gediend van zijn kleffe avances..Ook was het haar een doorn in het oog dat hij dronk als een Maleier. Dat laatste was funest voor Pa, want die hield ook wel van een borreltje. Bindels kwam niet alleen met berichten maar bracht nu en dan een verrassing mee in de vorm van een gevild konijn. Ma braadde het beest, in stukken gesneden, in de pan op het fornuis. Voor de bereiding was natuurlijk geen boter of margarine beschikbaar. Pa liet haar echter weten dat er in de kelder nog enkele flessen lijnolie stonden. Flessen die

de schilder destijds gebruikt had om verf aan te lengen bij het opknappen van ons nieuwe huis. Dit ranzige braadmiddel deed geen afbreuk aan de heerlijke smaak van het toebereide wild. Bij een nieuwe levering vertelde de bezoeker dat het gestroopte duinkonijntjes waren. Ma kreeg echter argwaan, toen ze bemerkte dat er steeds een kop aan het dier ontbrak. Toen ze dit in een nacht aan Pa vertelde, die met zijn bezoek zijn leven riskeerde, werd het raadsel opgelost: Wij hadden ons tegoed gedaan aan geslachte katten.

Bindels was van alle markten thuis. Voor een vermogen kwam hij eens met een mud veenaardappelen aanzetten. Ze waren zwart, slijmerig en half verrot. Wij hebben ervan kokhalzend gegeten. De schillen nam het zaagmannetje mee. Later kreeg ik van mijn vader te horen, evenals zijn belevenissen in het hotel, dat het verstopte pistool bij Bindels terecht was gekomen. Hij had het verkwanseld aan de ondergrondse en daarvoor een dik pak distributiekaarten gekregen waarmee Ma met een deel goed raad wist.

ONTBOSSING

In het hotel was de schuilplaats boven in de liftkoker inmiddels verlaten. Het tochtte daar namelijk vreselijk. Het hoesten van de snotverkouden bewoners was door het plankier beneden duidelijk te horen. Men had in het hotelarchief een nieuw onderkomen gevonden. Dikke, met paperassen gevulde ordners werden er zorgvuldig opgestapeld voor een diepe schouw. Vóór deze vuurplaats ontstond een kartonnen muur die het geheel aan het gezicht onttrok. In deze muur werden de ordners zo gerangschikt dat er een poortje ontstond als kruipgat. Een stapel boeken hoefde slechts te worden weg geschoven. De mannen erachter lagen warmer en veiliger: Pa, Hans en Jopie werden slechts gestoord door het gekoer van de postduiven die in grote getale op de zolder van het hotel gehouden werden en vaak in hotelkeuken terecht kwamen.

In de winter van 1943 – 44 schaatste ik naar de vijvers in het westbroekpark. Ik had een vislijn en wormen in een tasje bij me. Onder mijn jas zat een bijl onder mijn gordel. Ik wilde op paling gaan vissen en daarvoor moest eerst één gat in het ijs worden gehakt. Het gat kwam er dicht onder een wilgenstruik aan de waterkant. Aan de kant zat vaak de meeste paling. Vol verwachting liet ik het lijntje naar beneden zakken. Na lang wachten haalde ik het vistuig op. Misschien was de worm al van de haak gevreten. Plotseling was er geen beweging meer in de vislijn te krijgen. De haak zat onder water muurvast in een bos wortels van de wilg. Ik stroopte mijn mouw op, stak mijn blote arm door het gat en ging met mijn hand voorzichtig langs de deinende wortelmassa om de haak los te maken. Ik vond geen haak. Wel voelde ik enkele glibberige palingkoppen die uit de wortelsluiers naar buiten staken. Met de hand kon ik niet achter de kieuwen komen. De

huid was zo glad als een aal. Ik weer naar huis. Met een emmertje en een washandje van koperen ringetjes voor het schuren van pannen kwam ik terug. Tussen de scherpe randen van de ringen bleven de palingen stevig vastzitten en konden zo uit de wortels worden getrokken. We hebben een week lang paling gegeten.

Het Scheveningse Bos werd kaler en kaler. Boven op de Bankahoogte keek je uit over een lege vlakte met een stoppelbaard van omhoogstekende boomstompen. In de verte bij de Oude Scheveningseweg stonden nog enkele dikke eiken waaraan niemand zich waagde want ze stonden te dicht de weg. Van daaruit kon je gauw worden opgepakt. Toen thuis onze houtvoorraad bijna was uitgeput, ondernam ik mijn tot dusver meest riskante rooftocht. Met mijn wagentje ging ik nog niet op pad, want de klus, die ik wilde klaren, zou wel een week kunnen duren. Ik had slechts mijn beste zaag bij me die ik onder mijn jas verstopt had. Nu op weg naar het eikenbos, een tocht die zich de volgende dagen zou herhalen. Aangekomen bij mijn te voren geselecteerde boom, bekeek ik eerst de richting waarin hij zou moeten vallen. Ik moest nu zodanig zagen dat dit uiteindelijk ook zo zou gebeuren. Elke dag drong ik verder door in de eikenstam. Was ik in het begin van het werk alleen in het bos, na een paar dagen kwam er meer volk opdagen tot de tanden gewapend met bijlen en zagen. Na gevraagd te hebben wanneer de eik zou vallen, vertrokken de mensen weer. Op de dag dat de reus zou neergaan, lagen er een kleine honderd gegadigden op hun buik te wachten. Men overlegde druk met elkaar welk stuk van de boom voor ieder bestemd was. Ook ik, als uitvoerder eiste mijn deel op, hetgeen door ieder ruimhartig en plechtig werd beloofd. Je kunt wel raden wat hiervan in die bittere nood terecht kwam. Toen de boom viel, stortte de menigte zich als een wolk sprinkhanen op de houtmassa die na een half uur zou zijn kaal gevreten. Er waren echter nog een paar strubbelingen. De eerste onderbreking was het gevecht dat ik moest leveren met een gemene kerel die zich meester wilde maken van de mooiste tak - een lekker stuk - dat ik voor mij gereserveerd had. Ik plantte hem mijn zaag in zijn schedel. Hij strompelde weg in het mensengewoel. De zaag stond in zijn hoofd. Het deed mij denken aan de steekhoeden van de lakeien van de gouden koets van hare Majesteit. Ik was toen zo razend dat ik van het gebeurde geen spijt heb gehad. Wel vond ik het jammer dat ik mijn beste zaag kwijt was.

Het slachten van de man en van de boom werd ruw verstoord door gewerschoten. Een patrouille Grüne Polizei kwam al schietend op ons af. We gingen in dekking. Niemand werd geraakt. Zeer verstandig van het gewapende tuig was dat het zich halverwege de aanval omkeerde. Bij de aftocht schoten de mannen nog een paar maal in de lucht. Op het zien van de met bijlen en zagen bewapende menigte kozen ze eieren voor hun geld. Ze waren te traag met hun grendelgeweren en zouden door ons in de pan zijn gehakt. Zeligjes ging ik met mijn lege karretje doodvermoeid huiswaarts. In mijn hoofd de afgrijselijke herinnering aan het drama: een herinnering die mij heel mijn leven is bij gebleven. Overigens is de dikke stam van de eik nog tot na de oorlog op de plaats delict

blijven liggen.

SCHEVENINGSE GEVANGENIS EN DE PAARDENSLAGER

In de herfst van 1944 begonnen na “De Eik “ de rampen zich op te stapelen. We stonden in het Deliplantsoen blazertjes te roken toen we tussen de struiken een blad ontdekten met het opschrift “ De vliegende Hollander “. Het was een oorlogspropagandakrantje van de Engelsen dat in de nacht gedropt was. Dikke pakken pamfletten waren op het kerkhof achter het plantsoen terecht gekomen in plaats van boven de stad uiteen te dwarrelen. Zoals vroeger wist ik mij toegang tot de begraafplaats te verschaffen. Tussen de spijlen van de poort gaf ik de krantjes door aan mijn kornuiten. Wij verstopten ze in de voortuin van het verlaten buurhuis waarin de grijze muizen eens gezeten hadden. Later zou ik ze wel in de brievenbussen van de Riouwstraat doen.

Toen ik dat 's middags de volgende dag deed, werd ik met mijn blaadjes midden in de straat gegrepen door een paar agenten in burger. Ik werd in een auto gesleurd en afgevoerd. Terecht kwam ik in de Scheveningse gevangenis aan de Van Alkemadelaan. In een kaal naargeestig kamertje werd ik door drie man urenlang verhoord. Er was een dreigende figuur in het zwart bij. Hij droeg een grote pet waarvan een witte doodskop uit het midden mij aanstaarde. De SS! Mij wachtte de kogel. Wat ze ook vroegen, steeds herhaalde ik mijn verklaring dat onze postbode op straat in elkaar was gezakt van de honger. De post had hij op de hoek laten staan. Hij was weggedragen. Het klonk allemaal erg aannemelijk want ik had een week tevoren een opgeblazen lijk op straat zien liggen. Hongeroedeem. Veel mensen waren al eraan gestorven. Mijn verhaal maakte ik af door te verklaren dat ik erg met de arme postbode te doen had. Ik probeerde zijn post in onze straat te bezorgen dat door mijn arrestatie was verhinderd. Het lukte. Om kwart voor acht in de avond werd ik naar buiten op straat geschopt met de mededeling dat ik wel haast moest maken, want het was bijna spertijd.

Belangrijk was dat in ons huis twee kachels op de begane grond bleven branden. 's morgens vroeg, als Ma nog in bed lag, maakte ik ze aan. Het potkacheltje in de voorkamer en het fornuis in de keuken vormden het middelpunt van het dagelijkse leven. Als we samen aan tafel zaten was het ontbijt vlug voorbij. Per dag aten wij een sneetje bloembollenbrood, met warm water weggespoeld. De volgende dag was er een pannenkoekje van rogge, gebakken in schilderslijfolie. De rogge, die Pa destijds in de kamer van de landbouwcommissaris gestolen had, werd eerst in een houten handkoffiemolen fijngemalen. 's Middags was er voor Ma een bordje gekookte erwten die ook van dezelfde leverancier afkomstig waren. Ma was in die maanden zwanger en kreeg daarom extra krachtvoer. De hele verdere dag stond er een grote pot suikerbieten

op het fornuis te pruttelen. Na uren waren de bieten gaar. Ze werden als avondmaal opgediend. Elke week werd het bietenwater ingekookt tot een bodempje stroop. Deze combineerde zeer goed met de bloembollenpulp van het kleine broodje: het enige rantsoen in de week. De walgelijke dampen uit de keuken vulden het hele huis.

Na mijn gevecht met de eik had ik in zijn buurt niet veel meer te zoeken. Dat was onbegonnen werk. Ik bleef dicht bij huis aan het begin van het verdwenen bos. Het stoppelveld van korte stammetjes die na het zagen uit de grond omhoog staken, kon nog heel wat hout opleveren. Van contrôle had ik geen last meer. Er kwamen daar toch maar weinig mensen. Stompen afzagen of afhakken kostte te veel moeite voor de uitgehongerde bevolking. Het was gemakkelijker om kamerdeuren van de huizen op te stoken. Toen ik weer eens met mijn onmogelijke prikslee boven op de Bankahoogte aankwam, zag ik op de Kerkhoflaan een dood trekpaard liggen dat vanuit de lucht met kogels was doorzeefd. Achter het dier stond een zwaar kanon dat door het paard getrokken was. Waarschijnlijk op weg naar de Oude Alexander waarin al enkele jaren Duitse soldaten waren gelegerd. Het paard was aan flarden geschoten. De ingewanden lagen eruit. Op mijn klompen rende ik zo snel mogelijk naar huis terug. Ik pikte een kussensloop uit de linnenkast en ging op zoek naar een stevig scherp mes. Dat hadden wij niet. In de scheerdoos van mijn vader vond ik een oud gillettemesje. Gauw weer terug naar het paard. Stel je voor dat andere hongerlijders mij vóór zouden zijn om het dier aan stukken te snijden. Tot mijn vreugde zag ik dat niemand op de plaats des onheils aanwezig was. Alleen het kanon was weggehaald en ik kon aan de slag. Ik kroop half in de buik. Met mijn mesje begon ik stukjes vlees weg te snijden die ik in de sloop deed. Het werk vlotte niet. Met het kleine scheermesje tussen mijn vingers kon ik nauwelijks door het taaie vlees komen. Ik gaf het na een poosje maar op. Onder het bloed kwam ik bij moeders thuis die mij gillend ontving. Toen wij de volgende dag weer vrede hadden gesloten, bakten wij de stukjes vlees in de lijnolie op het fornuis. Het resultaat was niet te vreten; nog taaier dan een gebakken schoenzool. We hebben het vlees niet weggegooid maar in een pan met water gedaan en het een hele dag laten trekken. Alleen de bouillon hebben we voorzichtig in kleine porties gedronken. De soepkom hebben we later de “gifbeker” genoemd.

BROER THEO, DE V2 EN HET BEZUIDENHOUT

In december 1944 werd mijn broer Theo geboren. Pa was voor de bevalling naar huis gekomen. Mijn moeder had het gehaald na negen maanden ellende. Op de morgen van 9 december hesen Pa en ik de hoog zwangere in een grote, lege verhuswagen van kolenboer Vink. Ik zie Ma nog zitten in een tuinstoel achterin. De deuren van de wagen gingen dicht. Pa was ook naar binnen gekropen en daar ging het stel. De wagen pruttelde weg, aangedreven door een houtgasgenerator. Bestemming was kliniek

Bethlehem aan de Boskant. Ik bleef alleen achter en zwaaide mijn onzichtbare ouders nog na.

In de loop van de dag kwam de heer Bindels mij vertellen dat een gezonde zoon geboren was met alles erop en eraan. Pa zat weer in zijn schuilplaats. Hij vroeg mij het een paar dagen alleen uit te houden, wat ik mij ook dapper voornam. Na een eenzame, koude nacht in een leeg huis en zonder eten ben ik de volgende dag naar de kliniek gelopen. Ik ben bij Ma in bed gekropen en wilde niet meer terug. De lieve zusters brachten mij warme melk. Ook mocht ik mijn broertje zien. Na veel goede raadgevingen van Ma en de zusters ging ik tenslotte naar huis. De week die ik alleen moest doorkomen, staat in mijn geheugen gegrift. Ging ik in de vijandige wereld op pad, thuis moest ik een geliefde vrouw hebben die mij geborgenheid verschafte. Dit is ook nu nog het geval. Als mijn vrouw niet thuis is, verval ik in een diepe depressie en machteloosheid. Gelukkig kwam Frau Rune me nu en dan opzoeken. Het eten regelde Pa in het hotel. Bindels kwam me op een dag een gestolen kuch brengen.

Vóór Kerstmis was Ma weer thuis. De boreling werd beneden in het voorkamertje gelegd in een gietijzeren wieg met blauwe gordijntjes in de hoek bij het raam. Het potkacheltje werd overdag op een laag pitje gehouden. Groeien en slapen maar: een rustig manneke. Deze rust duurde hooguit een maand. Op een dag in januari kreeg de buurt de grootste ramp van zijn bestaan te verwerken. Ik lag 's ochtends nog in mijn bed en hoorde vanuit de verte het geronk van een V2-raket aanzwellen. Aftellen maar zoals gewoonlijk. Ik was nog niet bij het getal 25 gekomen of het geluid verstomde plotseling. Beneden de 25 kon je dichtbij een crash verwachten. En die kwam er ook. De raket doorboorde een huizenrij achter het Bankplein, brak door de rij woningen aan de overkant van de straat en ontplofte in de tuinen erachter. Er vielen drie en dertig doden te betreuren. Het was een enorme puinhoop

Bij ons thuis vlogen plafonds, deuren en ramen eruit. In de babykamer werden de binnenluiken, afgesloten met een ijzeren stang, weggeblazen. Ook het glas-in-lood raam legde letterlijk het loodje en kwam in Theo's wiegje terecht. Het knaapje mankeerde niets. Zijn naam was dan ook Theodorus. Dat betekent godsgeschenk. Ik heb hem na de klap in het grote bed van mijn ouders uren lang warm gehouden terwijl de ijsskoude wind door het huis gierde. Het huis werd dezelfde dag nog door mijn vader, de kolenboer, Bindels, de hoteltimmerman en enkele kelners dichtgetimmerd met zachtboard. 's Avonds kon de werkploeg niet meer op de benen staan door overmatig gebruik van slivovitsj: natuurlijk vanwege de kou en zeker om de overleving van Theo te vieren.

Een goede maand later volgde een tweede ramp. Maar in een andere buurt van Den Haag. Het bombardement van het Bezuidenhoutkwartier dat met de grond gelijk werd gemaakt. Een Engelse luchtvloot had zijn bommen op een verkeerd doel laten vallen.

Aan de andere kant van het Malieveld lag het spergebied met zijn vele Duitse vestigingen. Dat was het eigenlijke doel van de aanval. Nu ging een woonwijk van enkele vierkante kilometers de lucht in. In de vroege middag van een stralende dag begonnen de sirenes te loeien. Ik vloog naar boven de trappen op. Via het zolderraam achter de schoorsteen aangekomen, had ik uitzicht over de hele stad. Vanuit de hemel hoorde ik een doordringend gebrom, onderbroken door het geblaf van snelvuurkanonnen, die rond het spergebied waren genesteld. In de verte zag ik complete huizenblokken een tiental meters omhoogrijzen, om daarna in vette stofwolken in stukken uiteen te vallen en naar beneden te storten. Pas na enkele seconden volgden rukwinden en weerklonk het angstaanjagend gedonder van een enorme onweersbui. Een kwartier later werd de lucht verduisterd door kolkende rookwolken. Verbijsterd kroop ik naar beneden en ging bij Ma aan tafel zitten.

In plaats van veilig thuis te blijven, kon ik mijn zucht naar sensatie niet bedwingen en vertrok ik naar het rampgebied, mijn moeder in wanhoop achterlatend. Het was al laat in de middag toen ik over het Malieveld lopend, de Bezuidenhoutseweg bereikte. Onderweg geen afzetting, geen ambulances en geen brandweer. Er was geen redden meer aan. Afweergeschut, omringd door bedrijvige soldaten, was wel snel opgezet. De brand die ik tegemoet ging, was zo verzenkend, dat je zelfs in het midden lopend van de zeer brede van den Boschstraat, gevaar liep om levend te verbranden. Ik stond voor de poorten der hel. Ik verliet het inferno en trof een stuk verder een straat aan die nog begaanbaar was. Er stonden een paar huizen overeind maar het vuur breidde zich langzaam uit. Vóór een bouwval kwam ik een oude man tegen. Die een zwaar beladen handkar voortsleepte. Hij stopte om op adem te komen en kreeg mij in het oog, staande in warrige rooksluizen. De oude man vroeg me wat ik daar nog deed of ik soms ook weggebombardeerd was. Ik bleef het antwoord schuldig. Wat hem betrof, vertelde hij, dat hij eerst zijn vrouw in veiligheid had gebracht en dat hij nu wat spullen had opgehaald. Hij kon met de zware kar niet weggelopen. Vooral het puin op straat verhinderde dat. Hij zei me dat niets in zijn leven hem ooit klein had gekregen en dat hij nu aan een ander voor het eerst hulp ging vragen. En zo vertrok de stoet: de oude man en ik. Nu en dan schopte ik de stenen voor de wielen weg. Verder zou ik met de man mee. Achter onze rug stortte zijn huis in.

Wij kwamen trillend van inspanning maar ongedeerd uit de hel en bleven in de invallende nacht staan. Hij bleef me even aankijken en zei me dat ik maar vlug naar huis moest gaan. Met een traan bedankte de oude man mij. Onder het zeil van de kar trok hij een zuurtjesfles tevoorschijn, gevuld met tarwekorrels. Hij had er nog meer van zei hij. Met de woorden "dat is voor jou" gaf hij een kostbare schat weg. Thuis gekomen struikelde ik van uitputting, De fles viel op de stoep in stukken. Kapot ging ik in het kleine kamertje bij het potkachelkje zitten. Mijn vader en moeder veegden het graan en de scherven zorgvuldig bij elkaar. Het duurde enige dagen voordat zij de glassplinters uit

de tarwe hadden gezocht. Het verschrikkelijke avontuur in het Bezuidenhout vormde een kentering in mijn leven. Nooit meer zou ik het oorlogsgeweld gaan opzoeken. Ik had er schoon genoeg van en wilde tot rust komen. Ik vroeg mij steeds meer af waarom de wereld er zo moest uitzien en waarom ik zo nodig overal bij moest zijn. De laatste maanden van de oorlog gingen in zekere zin geruisloos aan mij voorbij. Regelmatig kwam ik nog wel in het bos boomstronken kloven maar mijn energie was op. Alles wees er intussen op dat het einde naderde van het geweld. Er waren geen razzia's meer en nauwelijks scherpe contrôle. Pa kwam wat meer naar huis.

ALLE ZEGEN KOMT VAN BOVEN EN HET EINDE

Op een zondag na de kerk liep ik op het Plein 1813 toen de lucht andermaal verscheurd werd door een vloot laagvliegende bommenwerpers. Het waren geen Duitse, want hun luchtmacht was vernietigd, maar "vliegende forten" van de R.A.F. De bommenluiken hingen open. In plaats van bommen hadden zij grote netten voedsel gedropt in de polder. Per parachute kwamen ladingen Zweeds wittebrood, blikken met crackers en corned beef naar beneden. Op hun terugweg zag ik nog één toestel met aan het luik nog een groot pak hangen. Op mijn gebarsten klompen rende ik achter het vliegtuig aan. Ik was er stellig van overtuigd dat de bundel vlak voor mijn voeten zou neervallen. Niets was minder waar.

De laatste weken bleven wij veilig in ons dichtgetimmerde huis zitten wachten op het einde. De suikerbieten en de bloembollen werden verrijkt met een rantsoen van het gedropte voedsel. Wij hebben voor de Zweden nog jarenlang een dankbaar gevoel gehad. Niet minder dankbaarheid was er voor de Canadezen die ons uiteindelijk hebben bevrijd. Het woord "uiteindelijk" staat niet op het late einde van de oorlogsellende. Een half jaar voor hun werkelijke komst ging het gerucht dat de bevrijders bijna de stad hadden bereikt. Half Den Haag liep met feesthoedjes en vlaggen de stad uit de grote betonnen autowegen op. Een krankzinnige vreugde maakte zich van iedereen meester. Dit was de "Dolle Dinsdag". Alleen ze kwamen niet. De taferelen die zich bij de werkelijke bevrijding hebben afgespeeld, zijn onbeschrijfelijk. Aan de andere kant van de stad had zich een krankzinnige menigte verzameld. De gevechtswagens van de Canadezen konden er nauwelijks doorheenkomen. Zelf heb ik daar op een afgeladen brencarrier rondgereden, half verdoofd door het gegil en gejuich van doorgedraaide feestgangers.

Met de blijde gebeurtenissen van toen eindig ik mijn verhaal. Ik voel er weinig voor om na mijn bevrijding van de druk der herinneringen, nog verder te gaan met de beschrijving van de moeilijke tijd het eerste jaar na de oorlog. Dit zou afbreuk doen aan het uitbundige einde ervan en het ontwakend optimisme, waarmee ik destijds mijn

nieuwe leven begon. Dit optimisme, die positieve instelling, die opgedane ervaringen stelden mij in staat de latere oorlog van het menselijk bestaan met succes te voeren. Als verwilderd jongetje moest ik mij echter eerst zelf hervinden.